

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE NA SVETIH GORAH OB SOTLI V LETU 1974

PAOLA KOROŠEC, JOSIP KOROŠEC ml.

Ljubljana

Arheološke raziskave v letu 1974, ki jih je vodil Posavski muzej v Brežicah so trajale od 1. do 22. julija ter od 19. avgusta do 1. septembra.¹ Znanstveno vodstvo je prevzel večletni raziskovalec tega najdišča in avtor poročila, strokovno pomoč pa Josip Korošec ml. ter tehnično pomoč dijak Boris Vičič.

Kot je bilo načrtano v planu arheoloških raziskav tega najdišča v letu 1973 smo raziskali sektorje C, D, E in F.²

Sektor C. Tu smo odprli v smeri J—S sondo 8,30 m dolgo in 1—1,5 m široko, kot jo je narekovala konfiguracija tal na tem delu terase. Takoj pod rušo je bila 0,20 m debela plast gozdnega humusa, pod njo pa 0,15 m plast kamenega drobirja, ki je ležal na skalnati podlagi. Razen nekaj bolj recentnih živalskih kosti je bil celoten sediment steril. Da bi preverili prostor po pobočju, smo 0,50 m dalje vzporedno s to odprli še eno sondo velikosti $2,7 \times 1,75$ m. Tudi v tej je bila podobna stratigrafija, le da je tu do skalnate podlage merila 0,30 m globine. Sediment je bil popolnoma steril.

Medtem ko je s prvo sondo popolnoma raziskan sektor C, tj. celotna površina, na kateri so obstajale kakršnekoli najdbe, je z drugo in z dvema manjšima (po 1 m²) odprtima med drevjem v nadaljevanju v južni smeri dognano, da na tem delu pobočja ni kulturnega sedimenta. To istočasno potrjuje že večkrat omenjeno domnevo, da je bil dobršen del pobočja pri graditvi stopnišča odstranjen.³ S tem je bil uničen tudi del pokopališča.

Na južnem koncu tega sektorja, ki meji na sektor B, smo raziskali tudi tla veže Boštjanove kapele v času, ko je Zavod za spomeniško varstvo — Celje zaradi restavracije in konzervacije tega dela stavbe dvignil lesena tla. Po 5 cm debeli plasti prahu, ki je bil pod deskami, je sledila 10 cm debela plast nanesenega drobnega gramozja. Pod njo je bila skala. V njej smo lahko ugotovili tri vsekane vdolbine, ostanke nekdanjih dna grobnih jam. Izpolnjene so bile z bolj temno zemljo. V jami, ki je delno ležala pod južno steno kapele, je bil v sedimentu del tibije in prstni členek mlajše osebe ter fragment zgornjega dela nekega lonca.

Razen nekaj fragmentov bolj recentne keramike v tem prostoru, ni bilo nobenih najdb. Ta keramika je prišla v zemljo preden je bila veža zaprta. V jugozahodnem vogalu je bila nad skalo tenka plast zemlje, ki je bila popolnoma ožgana. Čeprav sega ista plast izven stavbe, se pod zidom objekta žganina ne pojavlja. Sledi ognja ni bilo tudi na zidovih veže. Ker tu ni bilo najdb niti drugih elementov, ostane odprto vprašanje, kaj predstavlja ta ožgan prostor. Gotovo je, da je nastal pred postavitvijo veže.

Istočasno je bil prekopan tudi del med Boštjanovo kapelo in apsido velike Marijine cerkve, ter majhen kos pred vzhodnimi stranskimi vrati, ki peljejo na kor.⁴ Nismo našli sledove grobov, razen pred stopnicami omenjenega vhoda. Pokazalo se je dno grobne jame, v čigar sedimentu je bilo večje število človeških kosti (velikost jame je $2,10 \times 1,10$ m).

Prostor med to sondo in začetkom stopnic, ki peljejo v vežo pod zvonik Marijine cerkve, nismo sondirali, ker predstavlja recentno nasutje.⁵

Na tem mestu naj omenimo, da je med kamni, s katerimi je bila zaprta (sezidana) veža, bilo nekaj kosov, ki so bili profilirani. Ker niso bili očiščeni apna in malte zaenkrat ni moč dognati, v katero obdobje sodijo.

Nekaj človeških kosti smo našli brez drugih najdb v zemlji, ki so jo zmetali iz jarka za vodovodno cev med zbiralnikom in novo sezidano hišo na zahodnem robu terase. Najdbe govore, da je ta del terase dopolnjen z zemljo, ki je bila prinesena od drugod, tj. z dela grobišča ali s prostora, ki je ležal v njegovi neposredni bližini.

Na zgornji terasi izven omenjenih sektorjev smo naredili tudi tri majhne sonde (a, b, c) ob vzhodni steni lurdske kapele, da bi preverili stopničast teren, ki se je vlekel v blagem loku od juga proti severu, oddaljen 1,75–1,95 m od stavbe. Pod rušo je bila 0,08 m debela plast gradbenega šuta, pod njo pa ostanki nekega zidu. Zid je ležal na 0,10–0,20 m debeli plasti črne prsti, pod katero je bila tenka plast kamenega drobirja, in nato skala. Drugih najdb ni bilo.

Sektor F. Da bi raziskali vso zgornjo teraso, smo počistili goščavo, številna napol posekana drevesa, šture, travo in plevel na skrajnjem severnem delu tega prostora za lurdsko kapelo. Po teh odstranitvah se je izkazalo, da je ta prostor v bistvu majhna terasa, ki leži 2,15 m nižje od nivoja zgornje terase. Po navpično izklesani južni steni, ki se oslanja na zgornje pobočje, je očitno, da je ta prostor namenoma tako oblikovan. Takoj pod izklesano steno smo odprli $7,10 \times 2,80$ s presledkom 0,50 m še $2,6 \times 1,7$ m veliki sondi. Po tenki plasti (5 cm) drevesnega humusa je sledila 10 cm debela plast črne prsti. Po odstranitvi le-te se je izkazalo, da je bil prostor grobo »tlakovan« z nevezanimi kamni. Na vzhodni strani je bil ozek del prekrit s kamenim drobirjem. Marsikatero vdolbino, ki so segale na posameznih mestih tudi do 0,50 m globoko, so bile izpolnjene z drobnimi nevezanimi kamni. V odstranjeni zemlji ni bilo najdb. Na površini plasti iz omenjenih kamnov je na enem kupu bilo pet majhnih in pet velikih srebrnikov iz 17. stoletja (sl. 1). Najbrž so bili v neki vrečki oziroma mošnjičku skupaj z majhno svetinjico. Gotovo je, da najdba predstavlja izgubljen predmet, ker ni prišla na to mesto pred izravanjem prostora. Zato nam ta najdba točno označuje *terminus ante quem* nastanka

terase. Po vsem tem lahko sklepamo, da je nastala pred ali najpozneje v 17. stoletju, tj. pred izgubo denarja.

Sektor E. Na tem sektorju smo razkop sonde iz 1973. leta, ki je merila 3×3 m, razširili do roba pobočja, tj. do 4 m širine. Istočasno smo izkop podaljšali za 1 m proti vzhodu in 3,80 m proti zahodu ter ga poglobili za 0,80—1,30 m v pobočje. S to razširitvijo sonde se je izkazalo, da so kamni, ki so dali videz suhega zidu na zgornji strani pobočja v bistvu sesuta ali še bolj verjetno raztresena stena. S severne in zahodne strani smo odkrili dva lepa, še neuničena zidova neke stavbe dolge 2,10—3,10 m, široke 0,65 in 0,80—0,24 m visoke. Zida se stikata v pravem kotu. Severni zid dolg 2 m in zahodni dolg 1,85 m, sta z zunanje in notranje strani popolnoma ravna. Ostali deli dajo videz manj solidne izdelave zaradi razrahljanosti, povzročene s koreninami dreves, ki so uničile malto in večinoma tudi premaknili kamne. Odkrita zidova sta izdelana iz ploščatih, dokaj neenakomerno tesanih kamnov. Položeni so bili brez vrste in vezani z apneničasto malto. Na odkritem vogalu se nahaja rob iz večjih, pravilno izklesanih blokov. Na zahodni strani, 1,55 m od vogala se nahaja odprtina. Njeno širino ni bilo moč dognati zaradi destrukcije zidu na tem mestu. Vsekakor pa ni bila preveč velika (približno 0,60 m). Na tem mestu je bila zgornja površina zidu gladka. Nedognano ostane zaenkrat tudi vprašanje, ali je zunanja višina zidu 24 cm ustrezala višini tal v stavbi. V notranjosti objekta je bilo v jugovzhodnem vogalu nekaj kamnitih plošč v 10 cm nižji plasti. Te bi lahko sodile k tlom stavbe. Glede na ostale kose kamnov v celotnem sedimentu nekoliko zavračajo takšno domnevo.

Sama tehnika zidave ne daje dovolj podatkov, da bi lahko ustrezno sklepali. Nimamo direktne analogije za tehniko, v kateri sta izdelana ostanka zidov med stavbami na Svetih Gorah. Če primerjamo tehniko, v kateri sta zidani kapelici sv. Jurija in sv. Martina,⁶ lahko trdimo, da sta oba zidova zidana bolj precizno, čeprav imamo v obeh primerih šivane vogale stavb.

Zanimivo je omeniti, da je bil sediment v tej sondi, tj. v objektu in izven njega enoten. Po 0,20 m debeli gozdni usedlini je bila zemlja do skalnatega drobirja temno rjava, pomešana, čeprav ne pogosto s kamni orehove velikosti. V plasti gozdnega humusa ni bilo nobenih najdb. Te začenjajo ponekod 10 cm nad omenjenim nivojem kamnov, ki naj bi bili del tal v stavbi. Pod to plastjo so do drobirja sledile keramične najdbe, koščeno vreteno in železen zvonec.

Podatki o najdbah dovoljujejo, da izrečemo nekaj preliminarne sklepe, oziroma neke misli v zvezi z datacijo objekta. Prisotnost najdb priča, da je stavba lahko nastala v času, ko se je del erozijskega sedimenta že nahajal na prostoru, kjer je bil sezidan objekt. Domneva bi bila še bolj verjetna, če bi kamnitne plošče res sodile k ostankom tlaka v prostoru. Možno pa je, da se je lahko sediment sesul šele, ko je bila stavba zrušena. Rešitev tega in toliko drugih vprašanj bodo dala morda nadaljnja sondiranja zidov in prostora okoli njih.

Da bi dognali ali je stavba na tem prostoru osamljen objekt, smo prvotno sondo razširili za 2,70 m in jo podaljšali v smeri severozahoda še za 7,20 m od stavbe; 1,30 m od vogala smo naleteli na 4 m dolg »zid«, narejen iz kosov kamna, ki so bili medsebojno vezani z zemljo. Opiral se je pravokotno na za-

a

b

c

d

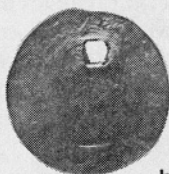
e

f

g

h

i

j

1 Denar iz 17. stoletja. — 17th century money

hodni zid omenjenega objekta. Struktura »zidu« je dokaj nekompaktna in glede na najdbe ter na zemljo ne kaže nobenih razlik s sedimentom v objektu. Njegova višina je približno 1 m.

Ob »zidu« je bila v zemlji razen keramike še koščena letev, bronasta igla, fragment steklene posode, ustje vrča, fragment majhne skodelice z ostrim klekom in fragmenti loščene lončenine. Ker so vse te najdbe ležale vrh njega, je gotovo, da so prišle na to mesto, ko je že »zid« obstajal. Na tem sektorju, tj. na tem delu pobočja, ni bilo sledov pokopov. Glede na položaj najdb je gotovo, da sodijo v erozijski sediment z zgornjih legah.

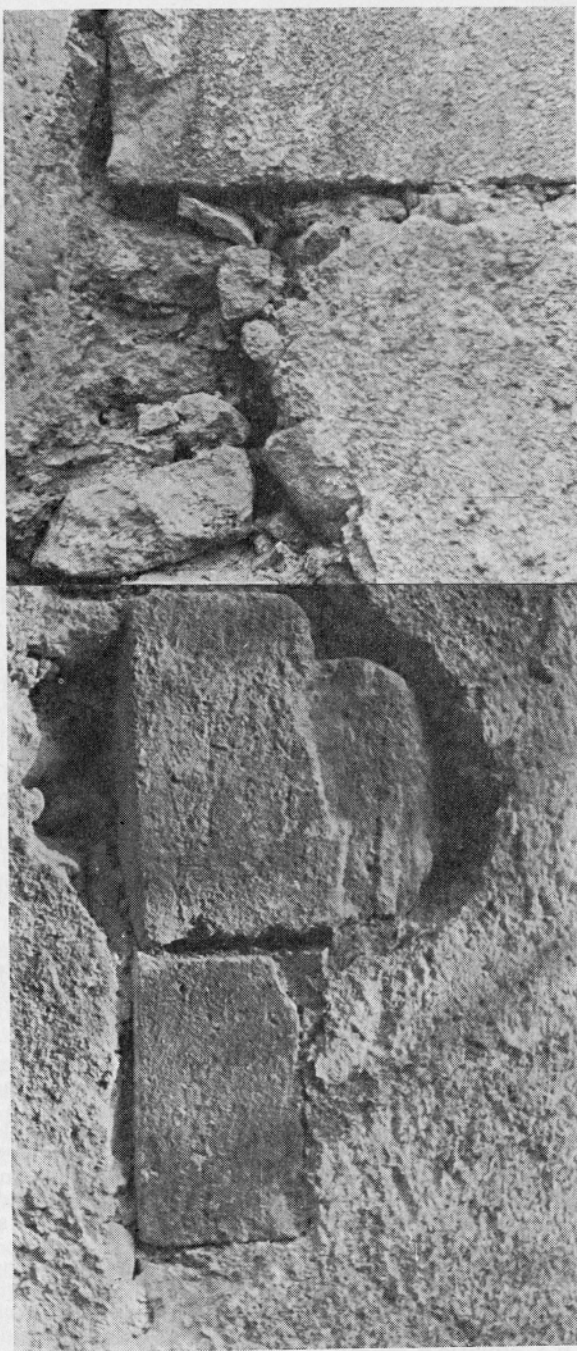
Tri metre višje in zahodno od zahodnega konca sonde smo raziskali še med drevjem 3 × 3 m velik prostor. Tudi na tem mestu so plasti razporejene enako kot v prejšnjih dveh sondah. Sediment gozdnega humusa je na tem mestu 0,50 m debel. Za razliko od spodnjih površin je bil ta popolnoma sterilen. Tu nismo zasledili niti običajnih živalskih kosti, ki so prisotne na vsem terenu na Svetih Gorah. Ta pojav lahko razlagamo s tem, da je erozija z zgornjih površin zaradi strmega terena v kotalenju preskočila to majhno ravnino. Najbolj verjetno pa je, da je ravnina iz neznanih vzrokov nastala po erodiranju teh zgornjih plasti.

Kapela sv. Martina. V tej raziskovalni kampanji so okoliščine dovolile, da v kapeli sv. Martina razširimo sondo iz 1973. leta. Odprli smo jo na prehodu med apsidno in ladjo; merila je 1,80 × 0,81 m. Poleg že omenjenih podatkov je dala še nadaljnje elemente, ki bolj pojasnjujejo odnos med absidialnim delom in ladjo. Predvsem se je izkazalo, da so kamniti bloki šivnih robov na vogalih ladje segali dokaj globoko in da so enakega videza kot na zahodni strani, kjer je dograjena lopa. Intaktni kamni na vzhodnem robu segajo v odprti sondi približno do 0,95 m višine, tj. do spolije, ki je uporabljena kot blok za rob ladje. Nad tem kamnom je 0,35 m visok presledek, kjer ni roba, marveč so manjši, bolj ploščati kamni, ki so položeni delno tudi na zid ladje. Nad presledkom se nadaljuje rob ladje z večjim kamnitnim kvadrom velikosti 0,50 × 0,39 m. Tako struktura roba izpričuje, da je del med spolijo in zgornjim kamnom namenoma iztrgan. Vezal naj bi delno novo dograjeni zid prezbiterija na že obstoječe telo ladje. Da je ladja že obstajala, je pokazala malta z beležem, ki se je držala spolije z absidalne strani, podobno kot smo dognali na absidalni steni ladje v kapelici sv. Jurija.⁷ Glede na to, da na zgornjem kamnu ni bilo take obloge, lahko sklepamo, da je na tem mestu sekundarno, čeprav vse okolnosti govore, da je bil primarno del tega roba. Spolija je z ene strani (proti robu) ravna, z druge pa nepravilno izklesana. Na kamnu je videti sled nekdanjega okvira, ki je danes poškodovan. Velikost spolije je približno 25 × 25 cm (sl. 2).

Drobne najdbe. Tudi med letošnjimi raziskavami smo odkrili poleg keramike še večje število drobnih najdb.

Bronasta dvokolenčasta fibula sodi v varianto fibul s trikotno perforirano nogo, ki je na našem primeru samo delno ohranjena; ohranjena dolž. 6,3 cm (T. 2: 1).

Ta tip fibule s samostrelno peresovino se dokaj pogosto pojavlja na najdiščih Dolenjske, v žganih grobovih rimskega obdobja, kot so v Dobovi, Petrušnji vasi.⁸

2 Kapela sv. Martina, severna stena, stičišče apside in ladje. — *St. Martin's chapel, north wall, junction of apse and nave*

Globodolu,⁹ Pristavi pri Trebnjem.¹⁰ Videti je, da se pojavljajo tudi v Sisciji in v Neviodunumu.¹¹ V Émoni so te fibule v premstvu zelo zgodnjega tipa simpuluma¹² s podaljšanim ročajem,¹³ z oljenko *Fortis*¹⁴ kot v grobovih v Globodolu¹⁵ in drugod. Vsi omenjeni in drugi elementi datirajo ta tip fibule v drugo polovico 1. in v prvo polovico 2. stoletja.¹⁶ Čeprav za našo fibulo nimamo podatkov o njenem izvoru, predvsem zaradi mesta, kjer je najdena,¹⁷ je gotovo, da predstavlja del inventarja nekega uničenega groba.

Koščeno vreteno zelo lepe izdelave je okrašeno na zgornji strani z dvema vrezanima koncentričnima krogoma: premer 2,6 cm (T. 1: 3).

Naša najdba po obliki sodi k tipu cilindričnih, dokaj nizkih vreten z zaobljenimi robovi. Izdelano je zelo precizno. Krogi so pravilno vrezani. V splošnem je pojav vretena na našem področju najbolj značilen zgodnjersrednjeveški inventar, in izdelana so iz kosti, če ne upoštevamo tistih fragmentov boljše lončenine, iz ilovice,¹⁸ stekla in jantarja.

Toda najbližje analogije za koščena vretena izdelana v enaki tehniki, poznamo zaenkrat z Debelega Brda pri Sarajevu,¹⁹ kjer so odkrili še celo vrsto drugih najdb rimskega obdobja.²⁰ Ravno tako so podobni primerki znani na zahodu v tako imenovanih vojaških grobovih²¹ in pokopih poznega cesarskega obdobja.²²

O antičnem izvoru tako izdelanih predmetov govorijo tudi enako izdelani kamnitni primerki, ki so dobro datirani z denarjem in z drugimi elementi istega obdobja.²³

Železen zvonček. Med kovinastimi najdbami lahko omenimo tudi večji fragment železnega zvončka. Izdelan je iz ob straneh zvite pločevine. Na vrhu je bila zanka iz debelejšje žice polkrožnega preseka. Verjetno je bila v notranjosti zvončka sklenjena in na njej je viselo tolkalo; velikost 5,8 × 3,5–4,7 cm (T. 2: 6).

Naš primer sodi h koničastim tipom z ravnimi robovi, ki jih rabijo za drobnico. Po klasifikaciji teh predmetov v Intercisi sodi k II. tipu.²⁴ Ta oblika se obdrži nespremenjena zelo dolgo, celo do današnjega dne. Na ozemlju Panonije je znana že v 2. stoletju n. š. in zlasti na najdiščih ob donavskem limesu (Szentender, Bodakalasz, Nógrádvöröce itd.).²⁵ Najbolj podoben naši najdbi je gotovo železni zvonec z naselbinskega najdišča v TÁC-Gorsium in je vezan s kultom Jupitra Dolihena.^{25a} Na ozemlju zahodnega Balkana se pojavljajo tudi na naselbinskih, kot npr. v Lisičićih pri Konjici in Malem Mošunju pri Travniku, kjer ga glede na spremljajoče gradivo datirajo v 3. oziroma drugo polovico 4. stoletja.²⁶

Zvončki se pojavljajo tudi pri številnih narodih (Frankih, Vizigotih, Burgundih) iz časa preseljevanja narodov in imajo poseben pomen.²⁷

Glede na pomen Svetih Gora ter na značilnost posameznih najdb, ni izključeno, da je tudi ta zvonec bil del nekega grobnega inventarja.

Bronasta igla — stilus. Med zelo pomembne najdbe tega izkopavanja sodi gotovo bronasta igla — stilus. Srednji del igle je štirioglatega preseka in je okrašen s trikotniki v tehniki vdolbljenja. Zgornji del je okrašen s prečnimi vrezi in na vrhu sploščen. Igla je nekoliko zvita; ohranjena dolž. 9,4 cm (T. 1: 2).

Čeprav je na vrhu odlomljena, sploščen ostanek govori, da je bila zaključena z nastavkom v obliki majhnega ploščatega diska, elementa, ki zelo spominja na poznoantične stiluse.²⁸ Ta tip igle z različno oblikovanim ali okrašenim srednjim delom je dobro znan iz nekaterih grobišč zahodne Panonije.²⁹ Tu se vežejo z zapeticami s konci v obliki kačjih glav, z okroglimi ploščatimi fibulami in drugimi predmeti, ki so datirani v drugo polovico 5. in na začetek 6. stoletja.³⁰ Tudi na našem ozemlju se take igle vežejo s podobnimi elementi, le da je ornament na delu štirioglatega preseka vrezan.³¹ Sodijo v isto obdobje. Naša sekundarno zvita igla spominja na enake pojave z nekaterih poznoantičnih grobišč s srednjega Podonavja.³²

Naš primer predstavlja bolj rustikalen izdelek; zato je tudi ornamentika dokaj neprecizna. Okrašena je v tehniki globokega vreza z izdolbenimi trikotniki. Postavljeni so izmenično drug proti drugemu, tako da oblikujejo ozek cikcak trak. Ta tip ornamentalne tehnike se pojavlja na pozno rimskih in zgodnjersrednjeveških predmetih,³³ ki sodijo v 5. stoletje,³⁴ čeprav ni popolnoma neznana v prvi polovici 6. sto-

letja³⁵ in pozneje.³⁶ Po svinčenem okviru za ogledalo iz XXIII groba Intercise, lahko sklepamo, da je bila lahko ta tehnika znana že v 4. stoletju.³⁷

Ne glede na velik časovni razpon, ki ga dajo ornamenti, izdelani v tej tehniki, je gotovo, da naša igla sodi v prvo ali pa v drugo polovico 5. stoletja.

Koščena letev. Ojačevalna koščena letev glavnika je okrašena z vrezanimi punciranimi polkrogi in dvojnimi krogi. Na letvi so tri luknje, od katerih sta dve večji. Manjša se nahaja na strani, kjer je letev nekoliko obrabljena. Po sledovih lahko domnevamo, da je tretja luknja služila za obešanje; velikost $7,45 \times 1,65$ cm (**T. 1: 5**).

Tak tip koščene letve ponavadi sodi k dvovrstnim glavnikom.³⁸ Take ojačevalne letve so na glavniki pritrjene na jedro s štirimi, redko s tremi, pri večjih pa do pet zakovic, naj so prevrtane na enaki razdalji ali v skupinah. Luknje so skoraj brez izjeme vedno bolj malega premera. Na našem predmetu preseneča, da sta dve relativno veliki in nesimetrično razporejeni na obeh koncih, in majhna, ki je enako oddaljena od roba kot velika na drugem koncu. Preseneča tudi, da obe luknji ne kažeta sledov nekdanjih zakovic. Nasprotno tem dvema je tretja luknja, ki po premeru ustreza luknjam zakovice, čeprav tudi v tej ni nobenih ostankov. Od te luknje do roba letve je sled v obliki majhne vdolbinice. Na tem koncu je tudi rob dokaj obrabljen. Čeprav ornament kaže, da je bil primarno tudi ta konec oblikovan kot nasprotni, je danes letev nekoliko ožja in neravna. Take ojačevalne letve glavnikov so po navadi, ne vedno, ob vzdolžnih robovih narezane. Ti detajli kažejo, da so zobci glavnikov izrezljani ali dodelani šele potem ko sta bili že obe letvi pritrjeni na jedro. Pri rezanju ali glajenju zobcev je bil zajet tudi vzdolžni rob letve. Takih sledi nima naša letev. Čeprav obstaja tudi veliko število letev, ki nimajo omenjenih vrezov,³⁹ lahko domnevamo, da je letev bila v drugi rabi. Proti tej domnevi govori velikost letve, ki kljub vsem odstopanjem ustreza ojačevalni letvi glavnika. Zato lahko sklepamo, da je bila prvotno narejena prav v ta namen.⁴⁰

Čeprav zaenkrat ni možno dognati v kakšni dokončni rabi je ta letev bila, njena ornamentika izpričuje, da je izdelana v času pred slovensko doselitvijo. Po ugotovitvah, ki se lahko na podlagi tega elementa sklenejo, je gotovo, da je motiv na njej značilen za glavni in druge koščene predmete iz časa, od 4. do prve polovice 6. stoletja.⁴¹ V mlajšem času so bolj priljubljeni manjši, predvsem enojni puncirani krožci, skupine vrezanih črt, položenih križcev in podobni motivi.⁴²

Keramika. Razen nekaj fragmentov sodi vsa pri tem raziskovanju najdena keramika v rimsko in poznoantično obdobje. Čeprav izhaja skoraj vsa iz sektorja E, tj. s področja, kjer smo odkrili del objekta na zgornjem pobočju hriba. Že s tem momentom je gotovo, da izhaja iz zaključene kulturne celote v širšem pomenu besede. Kljub temu je na podlagi teh dokazov ne moremo natančneje kronološko opredeliti po stratigrafskih podatkih, ker je sediment, v katerem je bila najdena erozijska plast v višjih legah. Glede na te okoliščine smo prisiljeni najti rešitev kulturne in kronološke določitve v sistemu tipologije za vsak posamezen oblikovni tip. Po že ustaljenem načinu obravnavanja keramike tega obdobja, se naše najdbe delijo, glede fakture in oblike, na dve večji skupini, in to na: provincialno rimsko lončenino in na skupino posod boljše kakovosti.

I. Provincialno rimska lončenina. Glede na keramične najdbe dose-danih raziskovanj, so zadnja obogatila seznam oblik in zmesi, čeprav je gradivo tako fragmentirano, da niso za posamezne tipe možne rekonstrukcije celotne oblike posode. Po fragmentih lahko sodimo, da je določeno število posod te skupine bilo izdelano v klobasasti tehniki, s tem da je bilo najprej oblikovano dno,⁴³ ki se neposredno nadaljuje v stene posod. Druge so bile izdelane iz ene kepe zemlje. Posoda je glede na sledove prstov narejena z vertikalnim oblikovanjem zmesi.⁴⁴ V splošnem je vsa keramika te skupine izdelana skrbno in popolnoma oblikovana ali samo dodelana na lončarskem kolesu.⁴⁵ Nekaj fragmentov kaže, da je tudi obstajala taka, za katero lahko rečemo, da je bila grobo izdelana. Zanimivo je, da je pri takih primerih posoda imela premaz iz zelo dobro prečiščene zemlje, ki je pri žganju dala rumeno rjavi odtenek, medtem ko je jedro izdelano iz zemlje z zelo velikimi kosi kremenca in manjših kamnov. Drugi primeri pa kažejo prav nasprotno. Jedro je iz dobro predelane zmesi, medtem ko je prevleka porozna in vsa razpokana. Med

posebnosti te keramike lahko sodi finejši notranji premaz kot zunanji, ki se pojavlja na dokajšnjem številu fragmentov. Pri takih primerih je notranjost posode pri žganju bolj temna kot zunanja stran. Ločeno od takih pojavov je določeno število fragmentov, ki kažejo sledove dimljenja, oziroma da je njuna površina prekrita s tenko sajasto mastno plastjo.

Lončenino te skupine lahko ločimo v več tipov, ki so v večjem ali manjšem številu posamezno zastopani med našim gradivom.

Lonci predstavljajo najbolj pogost tip te skupine. Med najdbami ni popolnoma ohranjenega primerka. Številni fragmenti ne dovoljujejo izrisane rekonstrukcije, marveč kažejo samo oblikovne variante posameznih detajlov, zlasti zgornjega dela posode. Tako so bila ustja bolj ali manj izvihana z zaobljenim robom brez zgornjega žleba (T. 3: 1), poševna navzven ali vertikalno odrezana, z ali brez zgornje in spodnje profilacije (T. 3: 3—7, T. 5: 6, 7, T. 8: 13—20).

Tudi dna kažejo ostro in mehko ločitev od stene posode, z gladko (T. 8: 6, 7, 10, 11), ozko ali širšo spodnjo ploskvijo (T. 4: 2, T. 8: 8, 9).

V splošnem so posode tega tipa bile okrašene od vratu do ramen ali samo po trebuhu z vodoravnimi paralelnimi žlebi (T. 3: 1—4) ali s skupinami širših vodoravnih in valovitih črt. Zelo redko se zadnje pojavljajo enojno.

Lonec je jajčasto ovalne oblike z izvihanim ustjem. Izdelan je iz bolj ali manj dobro presejane zemlje, pomešane z večjimi ali manjšimi drobci kremenca, ali pa samo s peskom in sljudo. Vse posode so prevlečene; nekatere so sijajno črno sivo žgane, kot da bi bile grafitirane, druge pa z nelesketajočo prevleko. Nekateri primeri so sivo črno ali sivo rjavo neenakomerno žgani s temno sivo črnim jedrom. Površina teh posod je bolj groba.

Nekaj v risbi rekonstruiranih primerov:

Večji fragment ustja, vratu in del ramena posode izdelane na roko, rdeče opekasto žgane, okrašene z vodoravnimi in valovitimi skupinami vrezov; višina 6,95 cm (T. 3: 1).

Fragment ustja, vratu in ramena manjše sivo črno žgane posode, oblikovane na lončarskem kolesu; višina 3,45 cm (T. 3: 2).

Fragment ustja, vratu, ramena in trebuha manjšega črno sivo čvrsto žganega lonca; višina 6,1 cm (T. 3: 3).

Fragment ustja, vratu in dela ramena posode okrašene s skupinami vodoravnih tanjših ali debelejših vrezov; višina 5,5, premer ustja 15 cm (T. 3: 4).

Fragment ustja, vratu in dela ramena podobne posode kot zgoraj, samo da je bila nekoliko večja in iz debelejših sten; višina 4,2 cm (T. 3: 5).

Manjša fragmenta podobne posode kot zgoraj, samo da je okrašena z vodoravnimi širšimi vrezi; višina 4,8 in 4,2 cm (T. 3: 6).

Manjši fragment oboda večje rjavo rdeče žgane posode; višina 3,2 cm (T. 3: 7).

Večji fragment ustja, vratu, ramena in dela trebuha, svetlo rumeno rjavo žgane posode, izdelane iz zemlje, pomešane s peskom, oblikovane na lončarskem kolesu ter okrašene z vodoravnimi plitkimi žlebi; višina 7,9 cm (T. 4: 1).

Fragment dna neke večje sivo rjavo črno žgane posode, izdelane iz zemlje pomešane s peskom, oblikovane na lončarskem kolesu; premer 13 cm (T. 4: 2).

Fragment ustja, vratu, ramena in dela trebuha manjše sivo rjavo žgane posode, grobo izdelane iz zemlje, pomešane z drobci kremenca, peska in sljud; višina 5 cm (T. 5: 6).

Fragment dokaj profiliranega ustja, vratu, in dela trebuha rjavo sivo žgane posode, izdelane iz zemlje, pomešane s peskom in s sljudo, oblikovane na lončarskem kolesu, okrašene z vodoravnimi kanelurami; višina 6,7 cm (T. 5: 7).

Več zlepljenih in nezlepljenih fragmentov spodnjega dela in ravnega dna posode, izdelane iz dobro prečiščene zemlje, pomešane s peskom in s sljudo, oblikovane na lončarskem kolesu; je rumeno rjavo do sivo čvrsto žgana in okrašena z metličastim vodoravnim in vertikalnim ornamentom, ki je segal skoraj do dna; višina 10,85 cm.

Tip tega lonca opredeljujejo, glede na njihovo rabo v žganih grobovih, tudi kot urno.⁴⁶ Če spremljamo vse dognane variante glede profilacije ustja in višine, kjer začenja in končuje največji obod — trebuh,⁴⁷ lahko trdimo, da so na Svetih Gorah

zastopane variante, ki se veliko ne razlikujejo druga od druge. Pri naših najdbah se pojavljajo oblike variant, ki so z blago navzven, nekoliko lijakasto zvitim do popolnoma vodoravno upognjenim ustjem. Tu niso prisotne variante, katere so gotovo latenske in so samo v rabi v 1. stoletju rimskega obdobja.⁴⁸ Enako tako ne srečujemo ustij in vratov močno profiliranih z zunanje in notranje strani, kot so znana med odkrito lončenino iz Panorame v Ptuj⁴⁹ in drugih najdiščih. Tudi v ornamentiki kažejo motivi enotnost. Med do sedaj odkritim gradivom ni žigosanih motivov,⁵⁰ temveč so vsi izvedeni z glavničastim orodjem, vlečeni bodisi vodoravno, vertikalno, ravno ali valovito. Le en primer je okrašen s potezami v vodoravno in vertikalno smer.

Naše gradivo po teh elementih spominja na tisto, ki se pojavlja med to skupino lončenine na Križni gori,⁵¹ na Gradišču nad Pivko pri Naklem,⁵² na Sv. Pavlu nad Vrtovinom⁵³ in drugod.⁵⁴

Ker se ta tip posode pojavlja na raznih najdiščih kot so Emona,⁵⁵ Poetovio,⁵⁶ Stenjevec⁵⁷ itd. skupaj z novci Avgusta, Kaligule, Agripe, Klavdija tja do Domiciana, ali s sigillato, je datiran v čas 1. in 2. stoletja.⁵⁸ Toda ne glede na ta oprijemljiva dejstva, ni izključeno, da so take posode na odročnih najdiščih bolj podeželskega značaja bile rabljene še nekoliko dalj časa.⁵⁹ V fazi, ko ima zmes še bolj nekvaliteten značaj in je pri posodah za domačo rabo uporabljena zemlja s primesjo peska in sljude, ter so posode čvrsto žgane, da dobijo kovinski zvok, je moč sklepati, da so bili v rabi taki tipi tudi v 3. in 4. stoletju.

Skodele. Med oblikovnimi tipi te lončenine, po profilaciji nekaterih najdenih primerkov, je gotovo, da sodijo med skodele. Tudi med njimi ni celih primerkov ali vsaj profilov, ki bi dali dovolj podatkov za popolno rekonstrukcijo oblike. Za večje število najdb te vrste je mogoča rekonstrukcija le po odkritih primerih na drugih najdiščih. Določeno število nima analogij in zato ostane v marsikaterem detajlu nedognano.

Med tu odkritimi primeri lahko ločimo nekaj variant skodel: koničaste z uvihanim ustjem, s cilindričnim zgornjim delom in ravnim, zaokroženim, izvihanim, odebeljenim ustjem, ali pa s polkrožnim uvihanim ali izvihanim ustjem. Obstajajo tudi primeri, za katere lahko rečemo, da sodijo k nekim prehodnim oblikam med lonci in skodelami, zlasti ker se med seboj ne ločijo niti po ornamentiki.

Kakšna so bila v bistvu dna naših skodel, ni znano. Med fragmenti te keramične skupine, jih je določeno število z ravnim dnom, ki zaobljeno prehaja v stranske stene posode. Čeprav je gotovo, da so nekateri kosi najbrž dna drugih tipov posod, se lahko določi število dna posameznih skodel.

V risbi rekonstruirani primeri:

Fragment ustja, vratu in ramena manjše sivo črno žgane posode, oblikovane na lončarskem kolesu; višina 3,45 cm (**T. 5: 2**). Ta tip posode s svojim navzven zavihanim ustjem in ornamentiko spominja na lonce te skupine. Toda njegova višina oziroma širina ustja govori, da sodi bolj k skodelam kot loncem.

Fragment zgornjega dela neke polkroglaste sivo črno žgane posode, izdelane iz zemlje, pomešane z drobcem kremenca, z zunanje in notranje strani prevlečene s prevleko. Površina je dokaj porozna. Na zunanji strani je ornament iz vodoravnih in valovitih vrezov; velikost $4,3 \times 5,15$ cm (**T. 4: 4**).

Fragment sodi k nizki trinožni posodi z ločnim profilom. Kako se je zaključila v ustju, ni moč ugotoviti. Za razliko od vseh do sedaj znanih primerov, je bil naš poleg z vodoravnimi vrezi okrašen tudi z valovnico — motivom, ki je znan predvsem po loncih. Na območju jugozahodne Panonije se take posode pojavljajo z metličastim ornamentom, ki na posameznih primerih prehaja tudi na nogo.⁶⁰ Glede na to, da je valovnica istočasna z metličastim motivom in po najdbah nekaterih najdišč je izpričano, da so ti tipi posode značilni predvsem za zgodnje cesarsko obdobje,⁶¹ čeprav se na nekaterih najdiščih pojavljajo tudi v 3. in 4. stoletju. Tudi naš fragment se je lahko končal na vrhu z izvihanim ustjem in spodaj z navadnim ravnim dnom, tako da bi dala posoda vtis stlačenega lonca. Takšne primerke poznamo med provincialno rimsko keramiko.⁶²

Fragment zgornjega dela cilindrične posode, izdelane iz zemlje, pomešane z drobcem kremenca in je neenako sivo črno do sivo rjavo žgana. Ustje je z notranje strani

nekoliko odebeljeno. Ker je bila za izdelavo roba vlažna zemlja povlečena proti zunanji strani, je ta nekoliko prešla tudi na vertikalno zunanjo steno posode. Pri tem daje vtis nekoliko profiliranega roba; velikost $4,75 \times 4,5$ cm (T. 4: 3).

Fragment je premajhen za popolno rekonstrukcijo, toda po dimenzijah premera ustja posode (21 cm) je gotovo, da ne sodi k spodnjemu delu, tj. ne predstavlja stojnega roba nekega recipienta, marveč je del zgornjega dela. Posoda je bila v zgornji tretjini ali polovici cilindrična. Po vsem sodeč je to del skledaste trinožne posode. Take posode so predvsem znane s področja Norika, bolj redko pa iz Panonije.⁶³ Jugovzhodni panonski primeri imajo pristne analogije v posodah tega tipa z najdišči: St. Paul in Lavanthal, Linz, Winten, Kapferstein, Dogoš pri Mariboru, Carnuntum, Vindobona itd.⁶⁴ Najbrž je naša posoda bila cela neornamentirana. Po najnovejših datacijah z novci je gotovo, da so bili tile tipi najbolj pogosti v 1. in 2. stoletju,⁶⁵ ne da bi bilo zaenkrat mogoče določiti neko mikrodatacijo posameznih tipov.⁶⁶

Fragment polkrožne skodele z vodoravno ravno odrezanim ustjem. Posoda je bila iz dobro prečiščene zemlje, močno pomešane s peskom in s sljudo, ter sivo rjavo žgana. Sledovi blage profilacije na zunanji strani govore, da je bila posoda izdelana na lončarskem kolesu. Na zunanji strani so sledovi ornamentike v obliki enojne valovnice; velikost $3,15 \times 4,0$ cm (T. 4: 5).

Analogije za to varianto skodele v znanstveni literaturi ne najdemo. Faktura, ostali elementi in predvsem plast, v kateri je fragment bil, ga zanesljivo uvrščajo v antično obdobje. Polkrožno profilacijo za sedaj poznamo samo pri zgornjih delih posod s tremi nogami. Na žalost tudi za ta primer nimamo niti najmanjšega elementa, ki bi kazal kakšna je bila njegova stojna ploskev. Do danes ta tip keramike z motivom valovnice ni znan.⁶⁷

Fragment zgornjega dela bikonične skodele, ki je bila v zgornjem delu cilindrična in na največjem obodu, na prehodu v koničast del ojačana. Izdelana je bila iz dobro presejane zemlje, pomešane s peskom in rumeno rjavo žgana. Na koničnem delu proti dnu je bila okrašena s poševnimi paralelnimi vrezi; velikost $2,9 \times 4,05$ cm (T. 4: 6).

Tudi ta fragment v tej fakturi predstavlja unikat. Po profilaciji največjega oboda gotovo ponazarja sorodne oblike padanske terre sigillate — tipa Dragendorf 25.⁶⁸ Nekateri avtorji so dognali, da se ta vrsta sigillate pojavlja zelo pogosto v jugozahodni Panoniji⁶⁹ samo do sredine 1. stoletja.⁷⁰ Pozneje živi ta oblika v vrsti imitacij te tehnike za časa vsega 1. in 2. stoletja.⁷¹ Po svoji dokajšnji degeneraciji lahko domnevamo, da so ji kot predloga služile prej posode imitirane kot prave terre sigillate.

Fragment zgornjega skoraj cilindričnega dela posode, ki se proti dnu ostro zvije. Ustje je bilo horizontalno odrezano in z zunanje in notranje strani nekoliko profilirano. Z zunanje strani je posoda bila okrašena z gostimi plitkimi vodoravnimi kanelurami. Posoda je bila izdelana iz presejane zemlje, pomešane s peskom in oblikovana na lončarskem kolesu; velikost $3,7 \times 5,8$, premer posode 24 cm (T. 5: 1).

Kot zgoraj omenjeni primeri, tudi ta nima dovolj podatkov za rekonstrukcijo stojne ploskve. Čeprav fragment po svoji profilaciji ustja spominja na neke tipe skodel, kaže največ analogij s posodami na treh nogah. Kljub temu, da se take posode v tej fakturi pojavljajo v Panoniji⁷² in Noriku zelo zgodaj,⁷³ so variante z oblim profilom, okrašene s horizontalnimi kanelurami, zlasti v Noriku, nekoliko mlajše.⁷⁴

Fragment manjše konične skodele z nekoliko naznačenim klekom na največjem obodu, ter plitkim žlebom na vodoravno odrezanem in z notranje strani oddebeljenem ustju. Posoda je bila izdelana iz zemlje, pomešane s peskom in črno sivo dokaj enakomerno žgana; velikost $2,25 \times 3,65$, premer posode 10 cm (T. 5: 3). Posoda sodi med koničaste višje ali nižje tipe, ki se pojavljajo že v zgodnjem cesarskem obdobju in so v rabi vse do pozne antike, tj. do 5. stoletja.⁷⁵

Fragment zgornjega dela z nekoliko navzven zvitim oblim ustjem neke bolj cilindrične posode, morda skodele. Izdelana je bila iz zemlje, pomešane z drobcami kremenca in peska, prevlečene s tenko prevleko ter rdečkasto rjavo žgana. Pod ustjem je večkratna valovnica vtisnjena z gosto nazobčanim orodjem, omejena z zgornjem in spodnjim strani z dvojnimi tankimi črtami; velikost $4,15 \times 5,25$, premer posode 19 cm (T. 5: 4). Tudi ta fragment, čeprav ga ni moč rekonstruirati, nosi vse značilnosti provincialne rimske lončenine.

Fragment zgornjega dela bolj cilindrične skodele ali morda celó krožnika izdelanega iz zemlje, kateri so pridani drobcí kremená in peska. Ustje je nekoliko odebeljeno, poševno navzven odrezano in ima po sredi žlebljeno kaneluro. Ta kanelura se na enem koncu konča; na tem mestu pa se nahaja majhen vrez na steni posode. Ali je posoda imela tu ročaj ali nek detajl, ni znano. Bila je z notranje in zunanje strani sivo črno žgana; velikost $2,4 \times 3,5$, premer ustja približno 11 cm (T. 7: 4).

V splošnem je znano, da so posamezne variante skodel imele tudi navzven uporabno ustje in z zgornje strani lahek žleb za vskok pokrova. Glede na to, da se med našimi lončeninami nahaja dokajšnje število ustij tega tipa, za katere ni moč dognati kateremu tipu posode sodijo (T. 8: 13–20), lahko domnevamo, da so nekateri pripadali skodelam. Takí primerki so lahko imeli obel ali bikoničen največji obod.⁷⁶ Prav tako je najbrž določeno število ravnih dna pripadalo temu tipu posode (T. 8: 9).

Fragment nizkega, toda neprofiliranega dna, ki prehaja v nizko ležeči obli trehuh. Posoda je bila oblikovana na lončarskem kolesu, izdelana iz zemlje, pomešane z drobcí kremená; višina 1,6, premer dna 7,2 cm (T. 2: 8).

Vrči. Med keramičnim gradivom se izločajo nekateri primeri dna. Po svoji obliki bi lahko sodili k vrčem.

Fragment ravnega dna, ki neposredno prehaja v koničast trebuh nekega vrča, oblikovanega na lončarskem kolesu, izdelanega iz presejane zemlje, pomešane s peskom in opekasto rdeče žganega; višina 4,3, premer dna 8 cm (T. 4: 8).

Fragment sodi gotovo k navadnemu vrču ki se najbolj pogosto pojavlja z enim ročajem. Na žalost po ohranjenem fragmentu ni moč rekonstruirati zgornjega dela in ročaj. Za sedaj ga lahko vzporedimo s primerkom z emonske severne nekropole, ki se v grobnih celotah pojavlja z aretinsko sigillato tipa Drag. 24/25.⁷⁷ Temu tipu v splošnem prisojajo italški izvor.⁷⁸

Fragment spodnjega dela posode, zelo ozko konično oblikovane na lončarskem kolesu. Izdelana je bila iz dobro presejane zemlje, pomešane s peskom. Posoda je bila spodaj črno sivo, zgoraj pa rumeno rjavo neenakomerno žgana. Dno je bilo naknadno dodano v obliki ploščate pogače. Njen premer je bil večji kot odprtina posode na tem koncu. Dno je dokaj grobo dodano, pri čemer je to mesto s ploščatim orodjem pritrjeno na steno posode; višina 8,8, premer dna 5,8 cm (T. 8: 2).

Fragmenti tega tipa posod s takim dnom, se zelo pogosto pojavljajo na naših najdiščih. Po navadi se samo omenjajo in niti v enem primeru se ne skušajo bolj določneje oblikovno in časovno opredeliti.⁷⁹ Ne glede na način, kako je to dno izgotovljeno,⁸⁰ ozkost posode v tem spodnjem delu priča, da je ta fragment pripadal po vsej verjetnosti neki posodi, ki je bila v zgornjem delu bolj zaprta, kot so npr. vrči.⁸¹

Razen teh najdb so najdeni tudi fragmenti trakastih ročajev, za katere lahko menimo, da so zanesljivo pripadali vrčem.⁸²

Čaše. Med tako imenovano navadno hišno lončenino nekateri avtorji ločijo od navadnih vaz brez ročaja manjše oblike, čigar višina je do 15 cm, in jih prištevajo k čašam.⁸³ Med njimi razlikujemo več inaiči.

Fragment stene cilindrične posode, ki se z blagim prehodom zvije proti dnu. Posoda je bila izdelana iz gline pomešane z drobcí kremená, je dokaj grobo oblikovana in rjavo rumenkasto žgana. Fragment je okrašen s tremi vrstami enojnih valovnic; velikost $6,4 \times 3,7$ cm (T. 9: 5).

Po fragmentu lahko sklepamo, da sodi k cilindrični inaiči z blago profilacijo tega tipa posode, ki so bile priljubljene na območju jugozahodne Panonije. Glede na to, da se fragment na zgornjem delu nekoliko zvija, je verjetno, da se je čaša zaključila z nekoliko izvihanim ustjem.⁸⁴ Po najdbi analogne čaše v grobu 215 emonske severne nekropole, je gotovo, da sodi k starejšemu horizontu tega najdišča.⁸⁵

Pokrovi. V tej raziskovalni kampanji smo našli nekaj fragmentov, ki pripadajo pokrovom.

Fragment obrobnege dela pokrova, izdelanega iz dobro presejane zemlje, mešane s peskom. Zgornja in spodnja površina predmeta je imela fino prevleko. Pokrov je bil izdelan na lončarskem kolesu in rumeno rdečkasto rjavo žgan. Rob je bil odebe-

ljen in navznoter upognjen. Fragment sodi bolj h koničastemu tipu z nekoliko usločenimi stranicami; velikost $3,35 \times 5,2$, premer pokrova približno 20 cm (T. 2: 7).

Fragment obrobnege dela pokrova, izdelanega iz zemlje, pomešane z drobcu kremenja in peska. Zgornja in spodnja površina je bila prevlečena s tenko plastjo ilovice. Pokrov je bil svetlo rjavo rumeno žgan. Rob največjega oboda je bil nekoliko navzven odebeljen in na zgornji površini okrašen z dvema paralelnima kanelurama. Tudi ta primer ima nekoliko usločene strani; velikost $5,2 \times 4,5$, premer pokrova 12 cm (T. 9: 6).

Koničasti pokrovi vseh variant z gumbastim vrhom so značilni za jajčaste lonce.⁸⁶ Toda v splošnem z manj profiliranim robom se pojavljajo na posodah s podstavkom v obliki treh nog.⁸⁷ Glede na to, da so na tem najdišču odkriti fragmenti, ki lahko sodijo k posodam, lahko domnevamo, da je določeno število najdb tega tipa pokrovov pripadalo tudi takim posodam.

II. Keramika boljše kakovosti. V tej skupini lahko ločimo lončenino ne samo več različnih tipov posod, marveč tudi več tipov faktur. Med njimi je največ primerov tako imenovane sive keramike s črno prevleko, rdeče barvane keramike, imitacije sigillate, prave sigillate, loščene sigillate, loščene lončenine in keramike dobre fakture, ki ne sodi v omenjene skupine. Čeprav so vsi najdeni fragmenti teh skupin majhni,⁸⁸ da pri večini ni moč izpeljati kakršnekoli rekonstrukcije, ali pri marsikaterem primeru celó določiti prave skupine, so vendar zelo zanimivi in predvsem pomembni. Na tem mestu moramo podčrtati, da so vsi bili v plasti, ki je ticala nad domnevanim tlom odkritega objekta v sondi E.⁸⁹

1. Siva keramika s črno prevleko

Fragment krožnika polkrožne oblike z nekoliko zoženim ustjem in z ravnim dnom. Izdelan je iz fino presejane zemlje, oblikovan za lončarskem kolesu, svetlo sivo žgan ter prevlečen s črno sjajno barvo; velikost fragmenta $4,3 \times 7,9$, premer posode 30 cm (T. 6: 1).

Tak tip krožnika se pojavlja tudi z rdečo ali oranžno prevleko; ker imitira sigillato, se včasih pojavlja z žigi kasnoaretinskih mojstrov. Tipi takih krožnikov so znani z najdišč Panonije⁹⁰ in Norika.⁹¹

Na naših najdiščih, kot tudi v Emoni, se pojavlja v mlajši plasti, ki sovпада s časom Maksimina Tračana.⁹² Ta tip krožnika je zlasti pogost v Drnovem, kjer se pojavlja z rdečo prevleko tudi med sivo žgano lončenino. Za te domnevajo, da sodijo v skupino tako imenovanih vojaških krožnikov.⁹³

Fragment dna in spodnjega koničnega dela neke posode izdelane iz ilovice pomešane s peskom, temno sivo žgane in prevlečene z dokaj motno črno prevleko. Prehod dna je oster; višina 2,8 cm (T. 6: 9). Fragment dna z blagim preходом v bolj obel del neke posode (krožnika) iz ilovice pomešane s peskom, temno sivo žgane in prevlečene z motno prevleko; višina 1,65 cm (T. 6: 7).

Poleg krožnikov se v tej fakturi pojavljajo izdelani še nekateri tipi skodel, loncev in drugih posod, ki so kakor zgornji bolj ali manj značilni na našem področju za 2. stoletje.⁹⁴

2. Rdeče barvana keramika

Fragment trakastega manjšega ročaja posode, izdelane iz dobro presejane ilovice, pomešane s peskom, svetlo rumeno žgane in barvane z rdečo prevleko; velikost fragmenta $3,4 \times 2,5$ cm (T. 6: 3).

Fragment dna in spodnjega dela nekega vrča. Izdelan je bil iz dobro presejane gline, pomešane s peskom, oblikovan na lončarskem vretenu, prevlečen s tenko plastjo čiste gline. Pri žganju je jedro postalo črno sivo, prevleka rjavo siva. Posoda je bila rdeče barvana; višina 4,5, premer dna 8 cm (T. 6: 8). Na fragmentu so sledovi sekundarnega dotika z ognjem in zato se posoda v plasteh kruši.

Po fragmentu ni moč dognati, kateremu tipu sodi samo glede ročaja in ustja te posode. Po nenaznačenem dnu lahko sklepamo, da je bil izdelan po vzoru steklene posode. Vrči tega tipa so značilni za lončenino Panonije in Norika.⁹⁵ Po fakturi izpričano sodi v čas zgodnje cesarskega obdobja, čeprav se ta tip pojavlja tudi v 3. stoletju.

Fragment cilindričnega, ojačanega, nekoliko profiliranega dna in spodnjega koničnega dela neke večje posode (0,8 cm debele stene). Izdelana je bila iz presejane ilovice, pomešane z drobci kremenca, prevlečena s tenko plastjo čiste ilovice in nato še rdeče pobarvana. Oblikovana je bila na lončarskem kolesu. Po barvani notranji površini posode lahko sklepamo, da je ta bila bolj odprta, tj. da je fragment sodil neki skodeli; višina 4,2, premer dna 6,3 cm (T. 8: 1). Fragment kaže, da je posoda bila sekundarno v ognju.

Rdeče barvana lončenina je v splošnem značilna za vsa naša najdišča 1. in 2. stoletja.⁹⁶

3. *Imitacija terre sigillate*

Fragment ravnega dna, ki ločno prehaja k steni posode. Izdelana je bila iz dobro presejane ilovice, svetlo rumeno žgana in prevlečena z rdečo oranžno prevleko, ki se je ohranila samo na posameznih mestih; velikost $6,4 \times 6,1$ cm (T. 6: 5).

Po ohranjenem fragmentu lahko domnevamo, da je posoda imela prstanasto nogo. Ali je bila posoda okrašena, ni mogoče dognati. Fragment spodnjega dela skodele, izdelane z dobro presejane zemlje, pomešane s sljudo, enakomerno opekasto rdeče žgane. Kot vsa keramika te vrste je bila posoda oblikovana na lončarskem vretenu. Na fragmentu so samo neznatne sledi rdeče oranžne prevleke. Na zunanji strani je krožna sled do kam je segal navzdol ornament in tudi posamezne sledi, kjer se je nahajal okras vdolbljenih motivov. Velikost fragmenta $5,55 \times 5,1$ cm (T. 6: 4).

Fragment nižje prstanaste noge in neznaten del stene neke manjše skodelice, izdelane iz presejane ilovice, pomešane z drobnim peskom. Posoda je bila oblikovana na lončarskem kolesu. Jedro je bilo svetlo rumeno, ilovnata prevleka pa opečno žgana. Na fragmentu se niso ohranili ostanki barve; višina 2,15, premer dna 4 cm (T. 6: 2).

Posode imitirane terre sigillate se na panonskih najdiščih pojavljajo bodisi kot izdelki lokalnih delavnic ali tudi kot uvoženo blago.⁹⁷

4. *Terra sigillata*

Fragment ravno navzven, nekoliko poševno potegnjenega širokega ustja in zgornji del polkrožne skodele oranžno rdeče žgane z rdečo sjajno glazuro. Ustje je okrašeno z žigosanim ornamentom v obliki smrekovih vejic. Notranji rob ustja je nekoliko oster; velikost $2,8 \times 8,8$ in zunanji premer posode 24 cm (T. 6: 6).

Ta tip keramike je značilen za čas žganih grobov zgodnje cesarskega obdobja in predstavlja import v naše kraje,⁹⁸ toda tudi zelo pogosto izdelan v vrsti imitiranih tehnik te keramike.⁹⁹ Za datiranje tega primerka se glede na velikost fragmenta, in na to, da na njem ni ohranjen noben drugi element, lahko služi le okvirna kronološka opredelitev v 1. in 2. stoletju, kot se postavlja v splošnem pojav terre sigillate v Panoniji in Noriku.¹⁰⁰

Fragment zgornjega cilindričnega in spodnjega koničnega dela dokaj širokega, plitkega krožnika. Po ohranjenem fragmentu je posoda imela vodoravno odrezano, z zunanje strani odebeljeno in profilirano ustje. Prehod zgornjega v spodnji del je bil ostro profiliran. Nad klekom je pas enojnih poševnih žigosanih vrezov. Posoda je bila izdelana iz presejane ilovice, svetlo rdeče žgana in prekrita z manj sjajno opečnato prevleko z zunanje in notranje strani. Z notranje strani je posoda imela dva motna trakova; velikost $5,4 \times 10,05$, premer ustja 34 cm (T. 7: 1). Ni izključeno, da je bila sekundarno v stiku z ognjem. Tudi za ta primerek velja enaka datacija kot za prejšnjega. Po oblikovni razpredelnici sodi v skupino D 17.

5. *Terra sigillata prevlečena s »firnison«*

Fragment roba in dela plašča koničastega pokrova, izdelanega iz dobro presejane ilovice, ki sta ji dodana zelo droben pesek in sljuda. Predmet je bil svetlo rdečkasto žgan in samo z zunanje strani prevlečen s sjajno oranžno prevleko. Na fragmentu je odbit spodnji rob, ki se vseda v žleb posode; velikost $5,2 \times 2,8$ cm (T. 7: 3).

Analogije za naš pokrov dobimo za enkrat, glede na objavljeno gradivo, samo med primeri terre chiare,¹⁰¹ in je datiran v 2. in 3. stoletje.¹⁰² V krogu te keramike so ti pokrovi znani z območja zahodnega Balkana, tj. z jadranske obale.¹⁰³ Glede na dej-

stvo, da je ta vrsta keramike na našem ozemlju premalo obdelana, je težko dognati od kod je ta oblika pokrova prevzeta.

Nedoločljivi primeri:

Fragment dna (verjetno krožnika), izdelan iz dobro presejane ilovice s primesjo drobnega peska. Posoda je bila prevlečena s tenko prevleko svetlo rdečkaste barve, ki je morda nekaj bila rdeča. Na zunanji strani sta značilna dvojna vrezana kroga. Ali je posoda sodila k pravi terri chiari ali imitaciji, ni možno dognati; velikost $4,9 \times 3,9$ cm (T. 6: 4).

Fragment slične posode kot zgoraj, le da so krožne sledi vretena z notranje strani. Na fragmentu ni ohranjena glazura; velikost $3,0 \times 2,2$ cm (T. 9: 2).

Fragment polkroglaste posode enake fature kot zgoraj, le da je v vodoravni kaneluri ohranjena rdeča barva ali glazura; velikost $4,3 \times 6,3$ cm (T. 7: 5).

6. *Loščena lončenina*: samo trije fragmenti sodijo v to skupino

Fragment zgornjega dela polkroglaste skodelice z vodoravno navzven izvlečenim ustjem in vertikalno odrezanim robom. Izdelana je bila iz ilovice, pomešane s peskom in oblikovana na lončarskem kolesu. Posoda je bila z notranje in zunanje strani rumeno zeleno loščena in na zunanji strani od spodnjega roba še rjavo. Jedro je bilo svetlo sivo, z zunanje in notranje strani pa opečnato rdeče žgana. Po svoji obliki naš primer nima analogij med do sedaj objavljenim gradivom te vrste lončenine; velikost $4,45 \times 5,2$ cm (T. 9: 1). Ni izključeno, da je zgornji del neke kadilnice.

Fragment neke posode, čigar obliko ni moč dognati, izdelane iz ilovice, pomešane s peskom in oblikovane na lončarskem kolesu. Posoda je bila v jedru siva in z zunanje strani opečnato rdeče žgana. Po tem, da je z notranje strani bila rumeno zeleno loščena, lahko sklepamo, da fragment najbrž sodi k nekemu krožniku; velikost $2,9 \times 2,95$ cm.¹⁰⁴

Fragment stene melnice ali krožnika, z močno izvlečenim obodom. Izdelan je bil iz zemlje, pomešane s peskom in oblikovan na lončarskem kolesu. Fature je iste kot prejšnji. Z notranje strani so sledovi rumeno zelenega lošča z zunanje pa bolj rumeno bele barve. Ni izključeno, da je z zunanje strani lošč sekundarno spremenil barvo; velikost $4,15 \times 3,65$ cm (T. 9: 4).¹⁰⁵

Rjavo loščeno keramiko enake fature kot so naši primerki omenjajo z območja Bavarske.¹⁰⁶ Datirana je z najdbami, ki lahko sodijo v drugo polovico 4. stoletja. V splošnem menijo, da so loščene posode značilne za retsko-noriško-panonsko ozemlje kot izdelek domačih delavnic.

Z našega ozemlja omenjajo med loščeno keramiko melnice s Ptuja, skodele in krožnike s Ptuja in z Drnovca. Glazura je luknjičasta. Po nekaterih značilnostih sodijo, da se loščena keramika javlja na slovenskih najdiščih dokaj zgodaj,¹⁰⁷ čeprav je največ njenih izdelkov lokalna proizvodnja 2. in 3. stoletja.¹⁰⁸ Do kdaj je v rabi ta zvrst keramike na našem ozemlju, dajo zanesljive podatke tudi nekatere naselbine in njihova grobišča iz poznoantičnega obdobja. Naj omenimo na tem mestu samo Ajdovski gradec nad Vranjem, kjer niti v naselbinskih plasteh niti v grobišču iz 5. stoletja ni sigillate.¹⁰⁹ Ali pa najdbe s plasti žganine v Emoni, v kateri so poleg loščenih skodel z navzven potegnjnim ustjem javljajo tudi nizke cilindrične sivo rdeče žgane skodelice,¹¹⁰ čebulaste fibule, steklene posode z vboklim dnom in uhan s poliedrastim priveskom.¹¹¹

7. *Keramika dobre fature, ki ne sodi v našete skupine*

Fragment roba z livkom nekega vrča, izdelanega iz dobro presejane ilovice, pomešane z drobnim peskom. Posoda je bila oblikovana na lončarskem kolesu in svetlo rumeno žgana. Fragment sodi k vrčem z deteljasto oblikovanim ustjem; velikost $2,7 \times 4,6$ cm (T. 1: 6).

Vrči z livkom se v antičnem obdobju pojavljajo v dveh tipih, in to z ročajem, ki veže samo ustje posode in rame,¹¹² ali pa gre ročaj pod ustjem do ramena.¹¹³ V splošnem sta oba tipa izdelana v enaki fakturi kot je izdelan naš.¹¹⁴ Oba tipa sta značilna za vzhodnoalpsko ozemlje v času od konca 1. v 2. stoletje.¹¹⁵ V naših najdiščih se pojavljata z denarjem iz druge polovice 1. stoletja,¹¹⁶ in z oljenkami CASSI in FORTIS, tj. na naselbinah z gradivom, ki sodi v 2. stoletje.¹¹⁷ Glede na to, da po velikosti fragmenta ni moč rekonstruirati celotne oblike posode, moramo omeniti, da gre po

velikosti loka ustja gotovo za vrč s širšim vratom. Ta tip vrčev se na vzhodnoalpskem ozemlju veže za žgane,¹¹⁸ nekoliko bolj okorna oblika tudi za skeletne grobove, ki je v spremstvu s čebulasto ločno fibulo, gotovo datiran v konec 3. ali celo v 4. stoletje.¹¹⁹

Vrči podobne porozne fature svetlo rumeno ali svetlo sivo žgani se pojavljajo tudi v mlajšem obdobju kot reminiscenca antičnih vzorov.¹²⁰ V tem času so, če ne upoštevamo vrsto vrčev s področja Panonije¹²¹ in severno od Donave,¹²² ki so sivo črno žgani in pogosto tudi okrašeni, bolj podobni po fakturi, žganju in celo po obliki onim s področja srednje Nemčije.¹²³ Toda kljub vsemu možnemu vzporejanju, ki jih kažejo omenjeni pojavi je gotovo, da naš fragment sodi k posodi iz mlajšega rimskega obdobja.¹²⁴

Na koncu te serije keramike bi še omenili fragment cilindričnega dela neke posode, izdelane iz zemlje močno pomešane s peskom, oblikovane na lončarskem kolesu. Na zgornjem robu je vodoravna kanelura. Najbolj verjetno predstavlja fragment vratni del večje amfore, kanelura pa nakazuje začetek ustja; velikost $9,35 \times 4,7$, debelina stene 0,97 cm. Fragment je bolj sivo črne barve, kar ne izključuje možnost, da je bil sekundarno v ognju (T. 5: 5).

Od vseh naštetih skupin lončenine, ki smo jo skušali klasificirati po tehniki izdelave ali po tipih oblik odstopa:

fragment manjše skodelice z ostrim klekom, ki zelo spominja na tip posode iz germanskega groba sonde 5-5 a/67. Za razliko od prejšnje, je ta nekoliko večja, čeprav enako sodi k posodam manjših dimenzij. Izdelana je iz zemlje, s primesjo drobnega peska, prevlečena s prevleko in dodelana na lončarskem kolesu. Posoda je bila z zunanje strani rjavo sivo, z notranje pa sivo črno žgana. Od prejšnje se razen tega loči po tem, da nima plastičnega okrasnega venca na največji periferiji, marveč je rob kleka gladek; velikost $5,1 \times 4,9$, premer ustja 11,4 cm (T. 1: 1).

Spričo teh odstopajočih elementov, se vriva vprašanje, ali fragment ne sodi morda v neko drugo obdobje, k nekemu drugemu kulturnemu krogu.¹²⁵ Ali sovпада ta primer v tako zgodnje obdobje,¹²⁶ je spričo ostalih najdb težko potrditi, zlasti ker na do sedaj prekopanem zemljišču zaenkrat nismo našli predmete, ki bi jih lahko opredelili kot predzgodovinske.¹²⁷ Končno moramo pri tem upoštevati v določeni meri že prej odkrit fragment germanske polabske keramike v uničenem skeletnem grobu.¹²⁸ Njegova značilnost je bila poleg okrasnega venca na največji periferiji, še majhen del dna, po katerem je razvidno, da je lahko tudi ta skodelica imela ravno dno, ki je bilo najbrž ostro ločeno od stene posode. Po teh elementih bi lahko tudi ta fragment uvrstili v to skupino keramike.

Keramika tega tipa je zaenkrat znana v večjem številu tudi s področja jugozahodne Panonije. Po spremnem gradivu iz teh grobov prištevajo take pojave Langobardom, in to v mlajši čas njihovega bivanja na tem teritoriju. Izvirno pa to keramiko prištevajo kulturnemu krogu s področja Polabja, ki so se kot arhaični elementi obdržali do tega časa.¹²⁹

Toda najstarejši pojavi tega tipa keramike so zaznamovani že v grobovih mlajšega rimskega obdobja, tj. v prvi polovici 5. stoletja. V takih grobnih celotah se poleg keramike pojavljajo še drugi elementi germanskega značaja, tudi taki, ki so nastali pod njegovim vplivom¹³⁰ in ki kažejo najbolj sorodnosti z našim primerom.

Steklo. Med najdbami iste kulturne plasti je bil tudi manjši fragment dna neke steklene čaše, ki je bila izdelana iz svetlo rumeno zelenega stekla. Fragment sodi blago konkavnemu tipu; velikost $2,9 \times 2,35$ cm (T. 1: 4). Glede na velikost fragmenta je nemogoče ugotoviti, kateremu tipu posode je pripadal in zato je možna tudi samo okvirna datacija od konca 4. stoletja dalje, kamor uvršča Ch. Vogelpohl tudi podobno steklo z Vranja.¹³¹

Novci. Na tem mestu bomo dali samo popis najdenega denarja na sektorju E po determinaciji A. Jeločnika, čeprav ga v tem poročilu ne nameravamo obdelati:

pfenig — Ludvik II. 1510—1526 (Češka), sl. 1: e,

groš — Johann ml. 1604—1635, sl. 1: g,

groš — Bavarska, Pfalz (kovnica Zweibrücken), sl. 1: g,

Mathias 1612—1619 (Ogrska), denar iz 1612 K-B (Kremnitz), sl. 1: f, j,

Leopold I. 1657—1705 (Ogrska):

šestica 1673, kovnica Št. Vid (Koroška), **sl. 1: b**,

šestica 1681, kovnica Graz (Štajerska), **sl. 1: c**,

šestica 1693, kovnica Hall (Tirolska), **sl. 1: d**,

groši 1670, kovnica Graz (Štajerska), **sl. 1: a**.

Zaenkrat lahko samo rečemo, da je denar Leopolda I. zelo pogostna najdba v depojih na avstrijskem ozemlju.

Načrtne raziskave na zgornjih terasah Svetih Gora so pokazale, da je prostor od sonde 5-5 a/1967 do apside Jurjeve kapele bil zanesljivo v rabi kot pokopališče. Z najdbami in situ je dokazano, da so tu pokopavali v pred slovanskem in v mlajšem zgodneslovanskem obdobju. Nasprotno tem izsledkom tudi zadnje gradivo ni rešilo vprašanja, ali je moč pričakovati, da so bile Svete Gore obljudene v starejši fazi slovanskega obdobja. Po dosedanjih podatkih je videti, da je med obdobjem selitve narodov in tu odkritimi najstarejšimi slovanskimi grobovi, obstajal daljši presledek, ki je trajal skoraj celih štiristo let.

Toda te raziskave so prinesle še nekaj novih podatkov. Tako je gotovo, da je tudi starejše gradivo najbrž del grobnega inventarja, kajti grobovi so bili uničeni brez sledi iz različnih potreb po preoblikovanju vrha hriba. Spričo tega, da so take najdbe tičale v ravnini severovzhodnega pobočja in v zgornjih plasteh sonde 5-5 a/1967, je gotovo, da moramo grobišče tega zgodnjega obdobja iskati na severovzhodnem delu zgornje terase ali neposredno na pobočju pod njo, tj. na prostoru, kjer je hrib najbolj spremenjen. Po podatkih sodeč je pokopališče imelo poleg žganih tudi skeletne grobove.

Podrobnejše analize posameznih tipov keramike so dale številne dragocene podatke za izpopolnitev rimskega obdobja tega najdišča. Dasiravno prevladujejo po številu najdb izdelki provincialno rimske lončenine, ki je značilna za naša podeželska najdišča, pričajo številni fragmenti boljše kakovosti o pestrosti keramične rabe v določenem časovnem segmentu najdišča. Čeprav ne poznamo sestave posameznih grobnih celot, lahko trdimo, da keramika boljše vrste priča tudi o bogatih grobnih pridatkih.

Po času, v katerega sodijo posamezne najdbe, kot so terra sigillata, dvokolenčasta bronasta fibula, provincialno rimski lonci z blago navzven upognjenim ustjem ter nekateri drugi tipi, govore, da so bile Svete Gore obljudene zgodaj v 1. stoletju. Prav z razvojem grobega lonca, zlasti svetlo žganega, s pojavom rdeče barvane pa tudi z drugimi imitacijami terre sigillate, je izpričano, da se grobišče nadaljuje tudi v 2. stoletje. Sprememba kakovosti s provincialno rimsko lončenino, ter morda z nekimi drugimi tipi keramike, zlasti z loščenimi posodami, je del grobišča segal še v 3. in v naslednja stoletja, najbrž tja do konca pozne antike.

Po teh podatkih lahko iznesemo še nekaj preliminarne sklepe glede na to, da raziskave na tem najdišču še niso dokončane.

Če upoštevamo nekatere domneve, da spremljajo vojaške grobove posode v obliki krožnikov in skodel na treh nogah ali na drugem tipu podnožja, lahko sklepamo, da je grobišče pripadalo neki vojaški postojanki. Na tak značaj naselbine morda kažejo tudi najdbe, ki sodijo v prvo polovico 5. stoletja. Čeprav je njihovo število zelo omejeno — zlasti pri primerjanju z inventarjem drugih

najdišč —, so tako izrazite, da vsiljujejo misel o naselbini, ki ni menjala svojega značaja niti v tem zgodnjem času.

Z ugotovitvijo rimske meje v tem delu Posotelja je izpričano, da so Svete Gore pripadale Noriku. Po Dioklecianovi predstavitvi meje med Italijo in provinco Savijo na Sotlo, dobi ta prostor posebno mesto v vojaški zgodovini imperia. Znano je, da je cesar Maksimin utrdil tu mejo s postojankami v Posavju bržkone tudi z zaporami v Posotelju. Če upoštevamo ta dejstva in podatke, ki jih dajejo arheološki viri, se vsiljuje misel, da se je v neposredni bližini vrha nahajal eden od teh obrambnih objektov. Ni pa izključeno, da bodo nadaljnja izkopavanja dala več podatkov in prinesla več določnejšega v marsikatero vrzel tega najdišča.

¹ Raziskovanja leta 1974 je finsirala Raziskovalna skupnost Slovenije.

² Ker je bil izdelan geodetski posnetek hriba, so bile obstoječe stavbe izhodiščne točke pri meritvah. Vse sonde so bile ponovno zasute, tako je zemljišče dobilo nekdanji videz, razen prostora v sektorju E, na katerem sta odkrita zidova nekega objekta. Izkopanino smo skrbno očistili in s plombiranjem zavarovali dele zidov. Še nepopolno raziskane zidove smo prekrili s folijo in tenko plastjo zemlje ter obtežili s kamni.

³ Poročilo za leto 1973 je v tisku.

⁴ Ta prostor leta 1972 nismo raziskali zaradi obnovitve cerkvene fasade.

⁵ Pred nekaj desetletji je ves prostor s škarpo vred po večjem naliivu zdrsel v globino. Ostala je le živa skala, na kateri stoji vzhodna stena Marijine cerkve. Da bi s te strani obnovili prehod, so teren nasuli s kamni in raznim šutom, ki se je nahajal na hribu.

⁶ J. Korošec ml., Sv. Jurij in Sv. Martin na Svetih Gorah na Bizeljskem v predromanski dobi, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 201 ss.

⁷ *Ibidem*.

⁸ P. Petru, Rimski grobovi iz Dobove, Ribnice in Petrušnje vasi, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) T. 3: 2, T. 7: 5, T. 29: 7, 8.

⁹ S. Petru, Rimski grobovi iz Globodola, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 89 s, T. 5: 9.

¹⁰ T. Knez, Novi rimski grobovi na Dolenjskem, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 121, T. 7: 3, T. 10: 3.

¹¹ S. Petru, o. c., 94.

¹² L. Plesničar-Gec, *Severno emonsko grobišče*, Katalogi in monografije 8 (Ljubljana 1972) T. CXXXI: 14, 7.

¹³ A. Radnóti, *Die römischen Bronzegefäße von Pannonien*, Diss. Pann. II, 6 (1938) 97 ss, deli simpule v dva tipa. Tip s krajšim ročajem datira v prvo polovico, tip z daljšim ročajem pa v drugo polovico 1. stoletja. Po podaljšku lahko sklepamo, da je bil v rabi v mlajši fazi, čeprav je izdelek prve polovice 1. stoletja. Glej tudi N. Majnarić-Pandžić, Kasnolatski keltski grobovi iz Sotina, *Vjesnik Arh. muzeja Zagreb*, 3. ser. 6—7 (1972-73) 55 ss, kjer imamo simpulum s podobnim podaljškom (*ibidem*, sl. 1).

¹⁴ L. Plesničar-Gec, o. c., T. CLXXV: 2, 6.

¹⁵ S. Petru, o. c., 94.

¹⁶ Za datacijo te fibule lahko služi tudi najdba iz okolice Kranja. Za podatek se zahvalim kolegi A. Valiču.

¹⁷ Fibulo smo odkrili na vrhu betonskih stopnic, ki vodijo na vrh hriba.

¹⁸ J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien* (München 1962) 34, T. 8: 7.

¹⁹ F. Fiala, Bericht über die Ausgrabungen am Debelo Brdo bei Sarajevo im Jahre 1895, *WMBH* 6 (1899) 130, sl. 6.

²⁰ *Ibidem*, sl. 17—19, 21, 22; F. Fiala, Die prähistorische Ansiedlung auf dem Debelo Brdo bei Sarajevo, *WMBH* 4 (1896) sl. 81, 84—85 itd.

²¹ J. Werner, Kriegergräber aus der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts zwischen Schelde und Weser, *Bonner Jahrbücher* 158 (1958) sl. 8: 12.

²² Jagsthausen: *Fundberichte aus Schwaben* 15 (1959) 165, T. 32: 12.

²³ F. Fiala, Römische Brandgräber bei Rogatica, *WMBH* 5 (1897) 260 ss, T. LXVIII: 9.

²⁴ *Intercisa* II, 373.

²⁵ *Ibidem*, 374 in op. 123.

^{25a} F. Jenö, Gorsium, Erster Bericht über die Ausgrabungen der römischen Siedlung bei TÁC 1958/59, *Alba Regia* 1 (1960) 163, sl. 9; tu naj bi prišla raba takih zvončkov pod vplivom tintinabul pri orientlnih kultih.

²⁶ I. Čremošnik, Nova antična istraživanja kod Konjica i Travnika, *Glasnik Zem. muzeja u Sarajevu* 10 (1955) 114, 122, T. V: 5. Č. Truhelka, C. Patsch, Römische Funde im Lašvathale, *Mali Mošunj, WMBH* 3 (1895) 231 ss, sl. 11; zvonec je bil v isti plasti s kovanci od Julije Mameje do Julijana.

²⁷ *Lex salica*.

²⁸ A. Kloiber, *Die Gräberfelder von Lauriacum, Ziegelfeld*, Forschungen in Lauriacum 4—5 (1957) T. XLVII: 4 a, b, T. XLIX: 1 a, b, delno tudi 8 a, b.

²⁹ J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I* (Braunschweig 1905) sl. 1012, 1017, 1019—1021.

³⁰ Za povezavo teh tipov nakita govorijo ženski grob in situ z nekropole Fenéka: J. Hampel, *o. c.* III, T. 175: 2 a, b, T. 179: 7 a, b, 11 a—c, 13.

³¹ L. Bolta, Rifnik, *Arh. vestnik* 18 (1967) 401, T. 2: 2.

³² A. Kloiber, *o. c.*, T. XLIII: 4, T. XLIX: 8.

³³ Tak način ornamentiranja pozna že prazgodovina, seveda ne še v večji rabi: Č. Truhelka, Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina, *WMBH* 9 (1904) 151, sl. 102.

³⁴ J. Hampel, *Alterthümer III* (1905) T. 172: 1, T. 173: 1, 3, T. 176: 2 a, b. A. Kloiber, *o. c.*, T. XLVIII: 3 a, b.

³⁵ Z. Vinski, O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni, *Vjesnik Zagreb 3. ser.* 6—7 (1972-73) T. I: 3, T. II: 26, T. III: 31, 32, 33, 35, T. V: 47, 48, T. XI: 64 itd.

³⁶ K. Vinski-Gasparini, Ranosrednjevekovna kadionica iz Stare Vrlike, *Starohrvatska prosvjeta*, III. ser. sv. 6 (1958) 93 ss.

³⁷ I. Paulovics, *Die römische Ansiedlung von Dunapentele (Intercisa)*, Arch. Hung. 2 (1927) 121, T. III. Za tako zgodnjo datacijo te tehnike pričajo tudi nekatere fibule s čebulastimi nastavki.

³⁸ Dvovrstni glavniki se pojavljajo že konec 4. stoletja in vedno v enaki strukturi: *Das erste Jahrtausend* (Düsseldorf 1962) 40, sl. 159.

³⁹ D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonau-*

becken, Arch. Hung. 38 (1961) T. CCLXI—CCLXVII, razen sl. 5.

⁴⁰ Tudi relikvirariji v obliki škatle so narejeni iz košenih ploščic, vendar so te popolnoma drugačne velikosti, in so sestavljene brez zakovic.

⁴¹ A. Kloiber, *o. c.*, 91, T. XLVII: 1, 153 ss, T. LXXIX: 1. Arch. értesítő 5 (1885) 87, sl. 4. P. Korošec, Period seobe naroda u Sloveniji, *Materijali* 9 (1972) T. I: 1, 2. L. Barkóczi, *Folia archaeol.* 12 (1960) 117, sl. 32: 1.

⁴² Ti motivi so značilni zlasti za glavnike germanskih kulturnih krogov, ki obdržijo ta predmet v grobnih inventarjih do konca 7. stoletja: cfr. J. Werner, *Das alamanische Gräberfeld von Büllach*, Monographien zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz 9 (1953) 16. s. O. Lau, Kirchheim unter Teck, *Fundb. aus Schwaben* 15 (1959) 188, T. 46: F. 2.

⁴³ Tudi B. Ilakovac: Keramika iz antičnega broda potonulog kod Paklenih otoka, *Diadora* 4 (1968) 200, op. 44 je opazil spiralno žlebljenje dna, ki začenja na posodah vedno z desne strani. Tudi na naših primerkih je opaziti enak pojav. Zato moremo sklepati, da tak element ne označuje proizvode iste roke ali delavnice, kot meni B. Ilakovac.

⁴⁴ Za to priča prelom, kjer se vidi smer, v katero je bila potegnjena masa.

⁴⁵ Take pojave so zasledili tudi drugi avtorji.

⁴⁶ B. Vikić-Belančić, Neka obilježja ranocarske keramike u jugozapadnoj Panoniji, *Starinar* 13—14 (1965) 101 s.

⁴⁷ *Ibidem*, sl. 26, 27.

⁴⁸ *Ibidem*, sl. 26: 1, 10—12.

⁴⁹ P. Korošec, Slovanske najdbe zgodnjega srednjega veka na Panorami v Ptuj, *Dela 1. razr. SAZU* 3, Arheološka poročila (1950) sl. 19 ss.

⁵⁰ B. Vikić-Belančić, *Starinar* 13—14 (1965) sl. 30.

⁵¹ M. Urleb, Križna gora in okolica v antiki, *Arh. vestnik* 19 (1968) T. 2: 5, 7—9.

⁵² A. Valič, Gradišče nad Pivko pri Naklem, *Arh. vestnik* 19 (1968) T. 8: 1—4, 6—13.

⁵³ D. Svoljšak, Zgodnjeantična plast na Sv. Pavlu, *Arh. vestnik* 19 (1968) T. 1.

⁵⁴ L. Plesničar-Gec, Zaščitno izkopavanje rimske stavbe na Tržaški cesti v Ljubljani, *Arh. vestnik* 17 (1966) T. 1.

⁵⁵ E. Bónis, Urnen mit Meisterzeichen aus einer südwest-pannonischen Töpferlei, *Folia archaeol.* 14 (1962) 36.

⁵⁶ B. Saria, J. Klemenc, *Archäol. Karte von Jugoslawien*, Blatt Ptuj (1936) 28.

⁵⁷ V. Hoffiller, Predmeti iz rimskog groblja u Stenjevcu, *Vjesnik Zagreb* n. s. 7 (1903-04) 169 s.

⁵⁸ A. Schörgendorfer, *Die römische Keramik der Ostalpenländer* (1942) T. 22: 295, 299, T. 24: 314, T. 29: 367.

⁵⁹ Pri tem vprašanju moramo upoštevati, da v teh krajih ni takoj žgani pokop zamenjan za skeletnega, tj. da je lahko starejši trajal dalj časa kot v večjih središčih, po čigar najdbah se tudi določa datacija.

⁶⁰ B. Vikić-Belančič, *Starinar* 13—14 (1965) sl. 42: 1, 2, 11.

⁶¹ V. Hoffiller, o. c., 169.

⁶² Take posode so znane s Ptujskega gradu.

⁶³ A. Schober, *Die Römerzeit im Österreich* (Wien 1953) 128, 176. A. Schörgendorfer, o. c., 136.

⁶⁴ A. Schörgendorfer, o. c., T. 8: 119, T. 9: 122, 124. E. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien*, Diss. Pann. II, 2 (1942) 184 s.

⁶⁵ B. Vikić-Belančič, o. c., 107 s., sl. 42: 1—12. Na ozemlju Slovenije so številne odkrili na Ptju (Grad, Panorama), Colatiju in dalje na vzhodu v Aquae Iasae, Stenjevcu itd.

⁶⁶ W. Alzinger, *Arch. Austriaca* Bh. 7 (1965) 68, op. 8.

⁶⁷ B. Vikić-Belančič, o. c., 107 s., sl. 42: 1—12.

⁶⁸ *Ibidem*, 90, sl. 3.

⁶⁹ *Ibidem*, sl. 4.

⁷⁰ A. Oxé, *Arretinische Reliefgefäße von Rhein*, Materialien zur römische Keramik 5 (1933) 12 s.

⁷¹ Številne primere poznamo s Ptuja, Aquinka pa še iz Siscije; cfr. B. Vikić-Belančič, *Starinar* 13—14 (1965) sl. 4.

⁷² *Ibidem*, sl. 42: 10 in delno tudi sl. 44.

⁷³ A. Schörgendorfer, o. c., 136. A. Schober, o. c., 128, 176.

⁷⁴ E. Bónis, o. c., 184 s.

⁷⁵ B. Vikić-Belančič, Prilog istraživanju antičkog naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *Vjesnik Zagreb* 3. ser. 6—7 (1972-73) 105 s.

⁷⁶ B. Ilakovac, *Diadora* 4 (1968) 188 s, T. I: 4—6, T. IV: 1—3.

⁷⁷ L. Plesničar-Gec, *Severno emonsko grobišče*, T. LV: 19.

⁷⁸ B. Vikić-Belančič, *Starinar* 13—14 (1965) 107.

⁷⁹ B. Vikić-Belančič, *Vjesnik Zagreb* 3. ser. 6—7 (1972-73) 106, T. XVII: 16, 17.

⁸⁰ Na tak način so oblikovani spodnji trnasti zaključki nekaterih amfor; cfr. L. Plesničar-Gec, o. c., 16, T. III: 7.

⁸¹ B. Vikić-Belančič, *Starinar* 13—14 (1965) sl. 37: 13—15, sl. 41.

⁸² Med tipi jajčastih posod, odkritih leta 1973, je bilo nekaj primerkov, za katere je moč domnevati glede mesta odebelenega ustja, da so nekatere od teh imele ročaj.

⁸³ B. Vikić-Belančič, o. c., 105.

⁸⁴ *Ibidem*, sl. 30: 20.

⁸⁵ L. Plesničar-Gec, o. c., 48, T. LX: 15.

⁸⁶ Pokrove so gotovo imele posode tistega tipa, ki so imele profilirano ustje z notranje strani, tj. žleb, v katerega se je vsedel rob pokrova. Številni primerki, katerih premeri ustja posode in pokrova se med seboj ujemata, so najdeni na Panorami.

⁸⁷ Naj omenimo le najdbo iz Dogoš pri Mariboru: S. Pahič, Uničena antična gomila z grobnico v Dogošah pri Mariboru, *Arh. vestnik* 19 (1968) 324, T. 1: 1.

⁸⁸ Marsikateri kos je zaradi erozije in korozije zelo obrabljen.

⁸⁹ Pri raziskavah leta 1972 smo našli na tem prostoru take primerke. Za domačo izdelavo tovrstne lončenine priča vrsta lončarskih peči odkritih v delavnicah ob robu Panonske nižine: cfr. P. Petru, T. Knez, A. Uršič, Poročilo o raziskovanju suburbanih predelov Neviodunuma v letih 1960—1963, *Arh. vestnik* 17 (1966) 490 in drugod.

⁹⁰ B. Vikić-Belančič, o. c., 106 s., sl. 38 in op. 68—71. E. Bónis, o. c., T. XXIV: 1—23.

⁹¹ A. Schörgendorfer, o. c., T. V: 73.

⁹² L. Plesničar-Gec, *Arh. vestnik* 17 (1966) 460, T. 2: 4.

⁹³ P. Petru, T. Knez, A. Uršič, o. c., 479, T. 1—7; krožnik na T. 7: 7 je enak svetogorskemu primerku.

⁹⁴ B. Vikić-Belančič, o. c., 107 in op. 76.

⁹⁵ B. Vikić-Belančič, *Vjesnik Zagreb* 3. ser. 6—7 (1972-73) 101.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, 10, T. XIV: 7.

⁹⁸ L. Plesničar-Gec, *Severno emonsko grobišče*, 81, T. XI: 4, 13, 14, 18, 19, T. XII: 13, T. XIV: 12, T. XXX: 6, T. CX: 1, 20 itd.; cfr. o tem problemu tudi B. Vikić-Belančič, o. c., 101 ss.

⁹⁹ Cfr. I. Mikl-Curk, Prispevek proučevanja rimske keramike k poznavanju gospodarske zgodovine naših krajev, *Arh. vestnik* 20 (1969) 128, sl. 3 (krožnik je izdelan kot terra sigillata chiara). Prav tako je naš zelo podoben krožnikom s Ptuja: Eadem, Prispevek k proučevanju rimske loščene lončenine v Sloveniji, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 189, T. 1: 7, 8.

¹⁰⁰ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 20 (1969) 133, op. 48.

¹⁰¹ N. Lamboglia, Nuove osservazioni sulla »Terra sigillata chiara«, *Rivista di Studi Liguri* 25 (1958) 288.

¹⁰² *Ibidem*, 287.

¹⁰³ I. Čremošnik, Nalaz terre sigillate chiare iz Višiča (Čapljina), *Glasnik Zem. muzeja Sarajevo* 17 (1962) 126 s, T. VI: 2, 2a, 3; tudi na Bribirski Glavici (*Varvaria*) so našli nekaj še neobjavljenih kosov.

¹⁰⁴ Tudi v Pokrajinskem muzeju v Ptuju hranijo nekaj zelo lepih kosov te lončenine.

¹⁰⁵ Na severnem pobočju smo slučajno našli fragment krožnika s širokim obodom, ki je podoben primerkom s Ptuja: cfr. I. Mikl-Curk, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 194, T. 1: 7, 8. Glede tega, da fragmenta nismo našli v določeni plasti, ga ne ponazarjamo.

¹⁰⁶ I. Mikl-Curk, *ibidem*, 190.

¹⁰⁷ Tako omenja I. Curkova visoko čašico iz Emone, ki je po spremnem gradivu Tessinskih grobov datirana v Avgustov čas. P. Petru, Okras antičnih žar v obliki hiš, *Arh. vestnik* 13—14 (1962-63) 499 ss. navaja, da se lošč pojavlja že na nekaterih hišastih žarah.

¹⁰⁸ Za opredelitev pričajo žigi na ptujskih melnicah iz delavnice lončarja Justiniana.

¹⁰⁹ P. Petru, T. Ulbert, *Vranje pri Sevnici, starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradu*, Katalogi in monografije 12 (Ljubljana 1975): Ch. Vogelpohl, Katalog drobnih najdb s cerkvenega kompleksa 79 ss, št. 12, 69, 70.

¹¹⁰ Ta zvrst keramike se javlja v vseh poznoantičnih plasteh in tudi v Emoni je v rabi od 3. stoletja dalje; cfr. L. Plesničar-Gec, Emona v pozni antiki, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 117, op. 4.

¹¹¹ *Ibidem*, 121, sl. 3.

¹¹² L. Plesničar-Gec, *Severno emonsko grobišče*, T. XXII: 8.

¹¹³ *Ibidem*, T. CXXII: 1, T. CXXXV: 5. A. Valič, S. Petru, Antični stavbni kompleksi na Rodinah, *Arh. vestnik* 15—16 (1964-65) 321. T. 3: 3.

¹¹⁴ A. Valič, S. Petru, o. c., 325. L. Plesničar-Gec, o. c., 93, 101.

¹¹⁵ A. Schörgendorfer, o. c., T. 36: 450, T. 41: 504, 507, 508.

¹¹⁶ L. Plesničar-Gec, o. c., T. XXII: 11, T. CXXII: 4.

¹¹⁷ A. Valič, S. Petru, o. c., 328.

¹¹⁸ K. Schwerzenbach, J. Jacobs, Die römische Begräbnisstätte von Brigantium, *Jahrb. f. Altertumskunde* 4 (1911) 48, sl. 7: grob 672; na tej posodi so ohranjene sledi lošča.

¹¹⁹ A. Valič, Smokuč na Gorenjskem, *Varstvo spomenikov* 8 (1962) 257, 270, T. XI: 2. Za datacijo tod najdene fibule primerjaj: E. Keller, *Die spätromischen Grabfunde in Südbayern* (München 1971) 37 ss, sl. 11: 8, sl. 12. Kellerjevo klasifikacijo teh fibul izboljšuje van Buchen: cfr. W. Jobst, *Die römische Fibeln aus Lauriacum*, *Forschungen in Lauriacum* 10 (1975) 99 ss.

¹²⁰ Jakovo — Surčin: *Seoba naroda, arheološki nalazi jugoslovenskog Podunavlja* (Zemun 1962) 79, sl. 11, kjer jih datirajo v prvo polovico 6. stoletja.

¹²¹ P. Korošec, *Materijali* 9 (1972) 42, T. 4 in op. 30—32.

¹²² B. Svoboda, *Čechy v době stěhování národů*, *Monumenta archaeol.* 13 (1965) 106 s, T. XXII: 3, T. XXIII: 2, 3, T. XXVII: 5, 8, T. XXXIV: 2, 8, T. XXXV: 6, T. LXIV: 4, itd.

¹²³ B. Schmidt, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland* (Halle 1961) 111, T. 24: b.

¹²⁴ K. Ziegel, Die Thüringer der späten Völkerwanderungszeit im Gebiet östlich der Saale, *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte* 31 (1939) 118.

¹²⁵ S. Gabrovec, Grob s trinožnikom iz Novega mesta, *Arh. vestnik* 19 (1968) 175, T. 6: 6.

¹²⁶ Na našem fragmentu ni ohranjena nobena podrobnost, ki bi pričala, kakšno je bilo dno posode.

¹²⁷ Na sedlu pod pobočjem hriba in na koncu velikih stopnic so bili najdeni posamezni fragmenti, ki nekoliko spominjajo na prazgodovinsko fakturo. Čeprav so glede na njihovo velikost popolnoma netipični, jih lahko prisodimo zgodnji rimski fazi tega najdišča.

¹²⁸ P. Korošec, *Arheološke raziskave na Svetih Gorah nad Sotlo*, *Arh. vestnik* 25 (1974) 490 ss, T. 8: 1, T. 12: 2.

¹²⁹ I. Bóna, *Langobarden in Ungarn*, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 49 ss.

¹³⁰ J. Werner, *Bonner Jahrbücher* 158 (1958) 387, sl. 11: 2, 5. Idem, *Die früh-*

geschichtlichen Grabfunde vom Spielberg bei Erlbach, *Ldkr. Nördlingen, und Fürst, Ldkr. Laufen an der Salzach, Bayerische Vorgeschichtsblätter* 25 (1960) 168.

¹³¹ P. Petru, T. Ulbert, *Vranje pri Sevnici*, sl. 28: 42, 9, 15, 41.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT SVETE GORE ON THE RIVER SOTLA IN 1974

Summary

In 1974, from 1st—22nd July and 9th August to 1st September, the Regional museum at Brežice excavated sectors C, D, E and F on this site. Thus the area north of the St. Sebastian (Boštjan) chapel, i.e. sector C, has now been completely explored. Excavations have shown that the occupation level has been completely destroyed, because part of the slope was removed for building the chapel steps. As shown by small finds of human bones and a few preserved graveholes, part of the cemetery was destroyed in sector B as well, i.e. in the porch of the chapel and the area between it in the apse of the Lady church, during the construction of both buildings.

On the upper terrace in sector F, in an area along the east wall of the Lourdes chapel, three small soundings (a, b, c) were made. The soundings produced no finds except for traces of a (probable) fortification wall.

A larger sounding was made somewhat lower down below the northern section of the terrace. Excavations showed that there was probably a quarry here which was how the terrace was originally formed and it was later paved with broken stones. In the layer of humus on the terrace's surface a small hoard of silver and bronze coins dating from the 16th and 17th centuries was found, thus establishing the terminus ante quem for the origin of the terrace.

A 1973 sondage on sector E was widened by 4 × 3.80 metres. This established the presence in this area of a small building whose width and depth it was not possible to establish. North-west of this building was an embankment 7.20 m long and 1 m high in the form of a dry stone wall, which also remains to be properly investigated. It has been established that the occupation level in this layer arose either before this building was constructed or only after it was destroyed.

Above the embankment and on its surface fragments of provincial Roman pottery were found and also: the bone spine of a comb, a bronze needle/stylus, a fragment of the base of a glass vessel, the neck of a pottery jug, a piece of a biconical cup and fragments of glazed clay pottery. Within the building, at the same level, there were, besides fragments of the same provincial Roman pottery, a bone spindle and a large fragment of an iron bell.

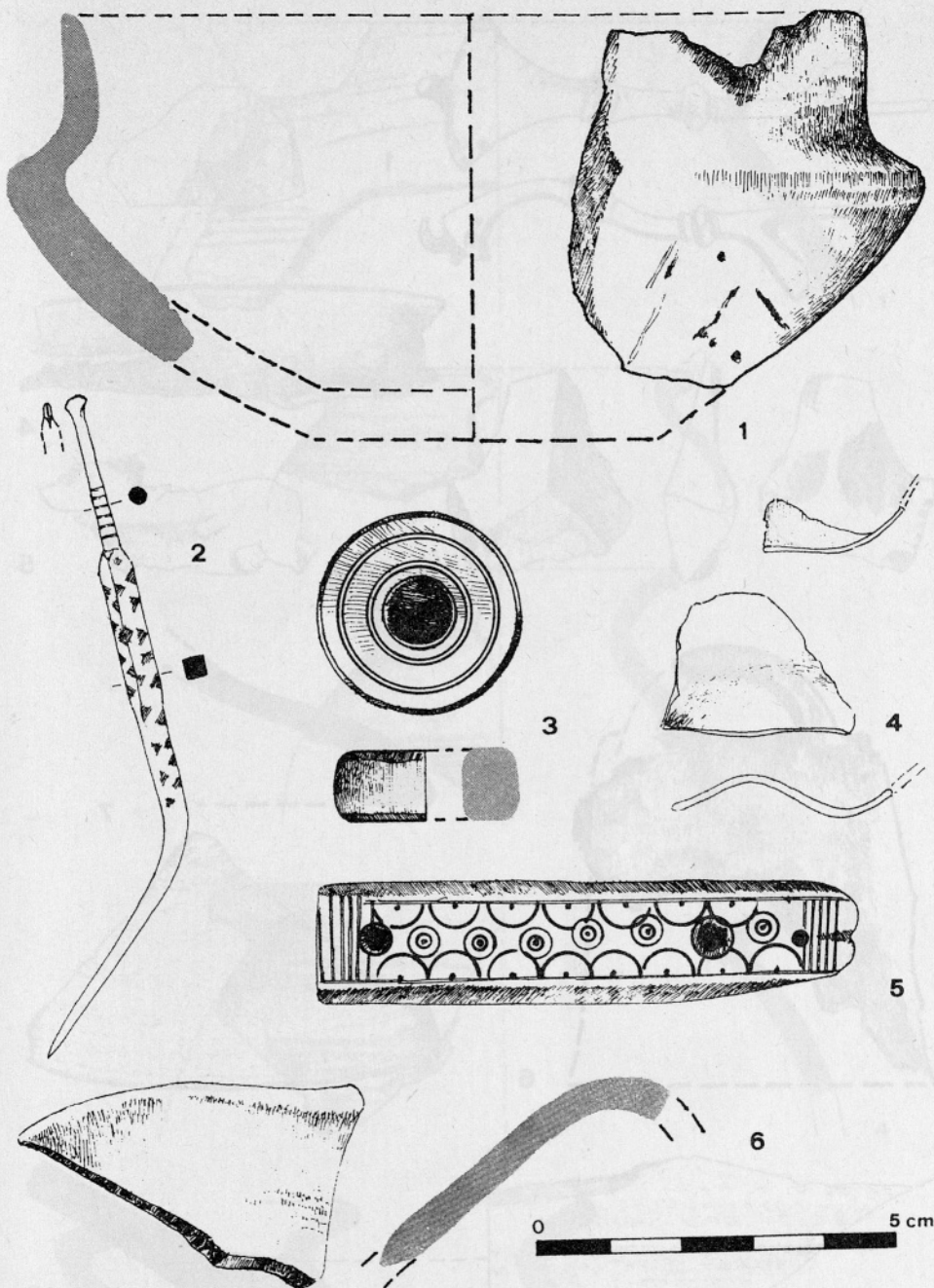
During the excavations the sondage at the northern wall of the St. Martin chapel, where the apse and nave of the building converge, was extended. Among the stones used to strengthen the side of the nave is part of a Roman memorial.

The author continues with an analysis of small individual finds. Among the finds discovered outside the occupation level only a bronze double-elbowed fibula is characteristic of Roman graves for the period between the 2nd half of the 1st and the 1st half of the 2nd centuries. The following finds were discovered in the same layer in sector E: a bone spindle generally typical of so-called military graves of the 1st half of the 5th century, an iron bell from the 3rd or the 2nd half of the 4th century, a bronze needle/stylus from the 5th century and the more or less worn through back of a comb similar to examples from the 4th to the 1st half of the 6th centuries. The author divides the pottery into provincial Roman clay ware and vessels of better quality. The provincial Roman ware is further divided into various types such as pots, bowls with pedestal and with ordinary bases, jugs

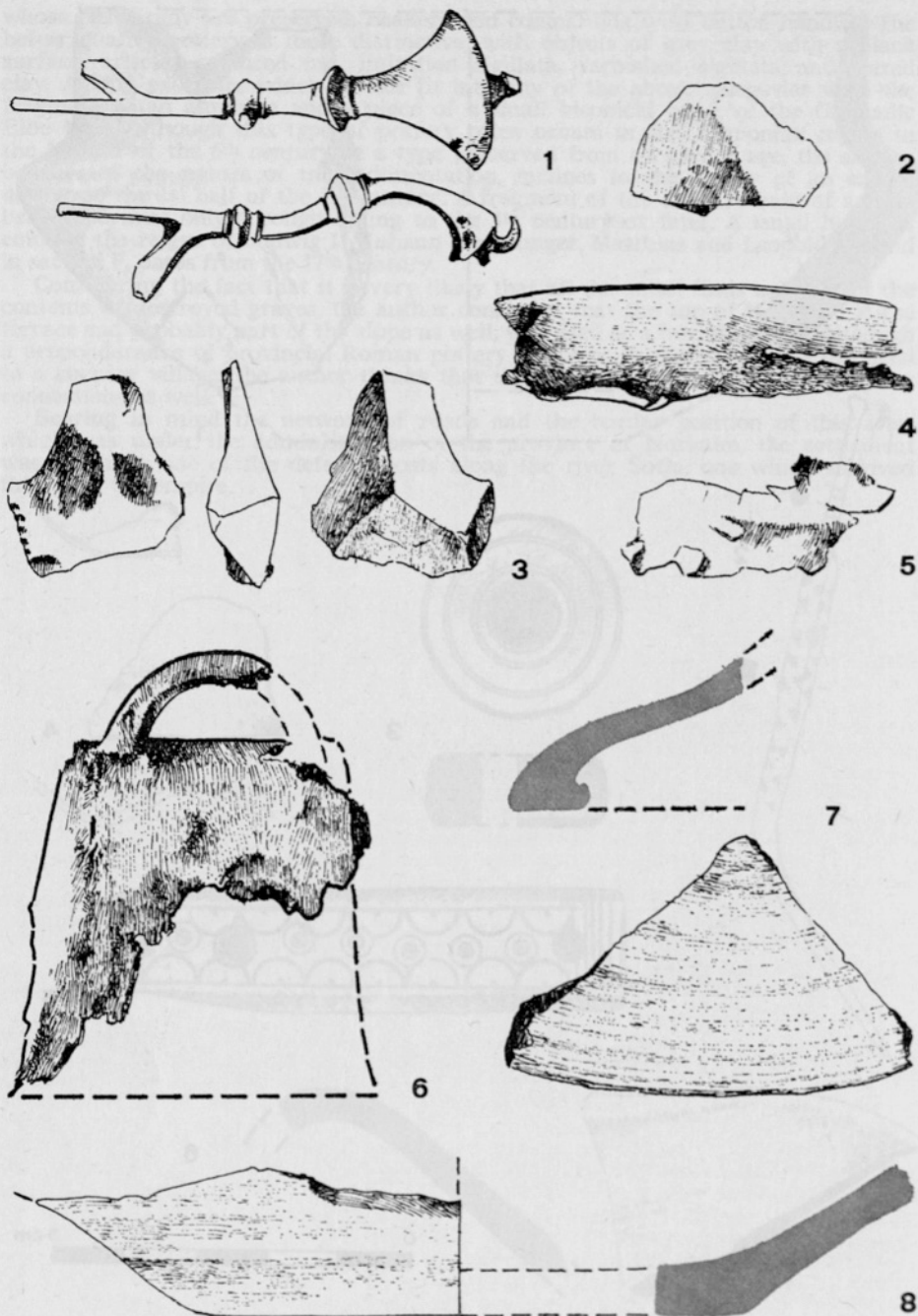
whose bases only are preserved, beakers and conical lids with button handles. The better quality pottery is more distinctive, with objects of grey clay with a black surface, articles coloured red, imitation sigillata, varnished sigillata and glazed clay. Among examples which do not fit into any of the above categories were the fragment of an amphora and a piece of a small biconical bowl, of the Germanic Elbe type. Although this type of pottery often occurs in the Pannonian region in the 1st half of the 6th century as a type preserved from an earlier age, the author, because of the nature of the sedimentation, inclines to the theory of an earlier dating, to the 1st half of the 5th century. A fragment of the concave base of a glass beaker permits only a rough dating to the 4th century or later. A small hoard of coins of the reigns of Ludwig II, Johann the younger, Matthias and Leopold I found in section F, dates from the 17th century.

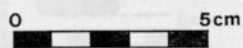
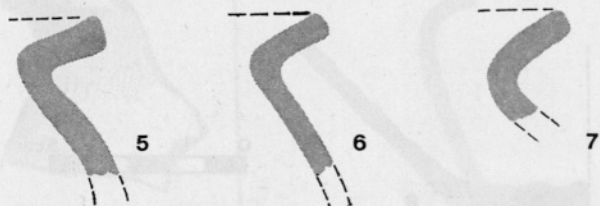
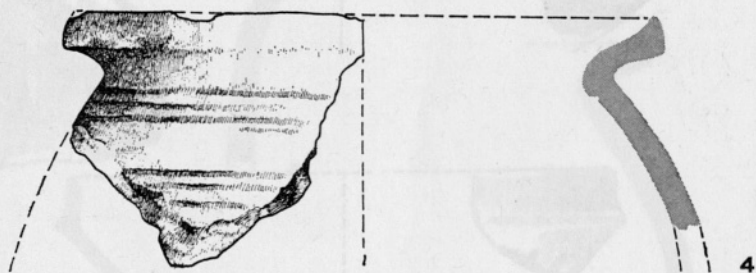
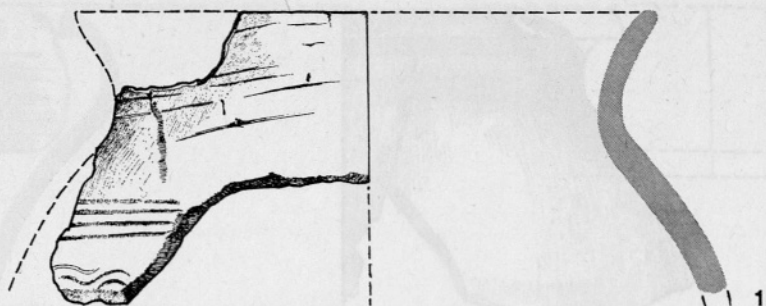
Considering the fact that it is very likely that all the small finds are part of the contents of destroyed graves, the author concludes that the top of the hill, i.e. the terrace and probably part of the slope as well, was used as a burial ground. Although a preponderance of provincial Roman pottery indicates that these graves belonged to a country village, the author thinks that this settlement may have had military connections as well.

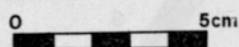
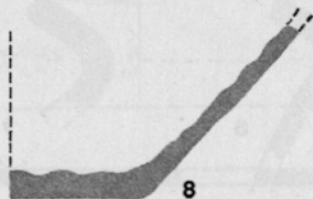
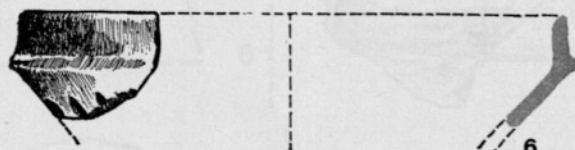
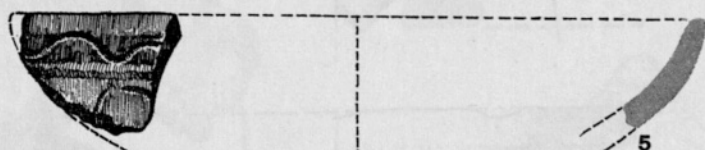
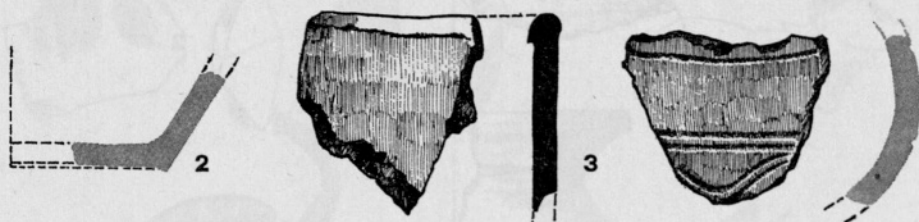
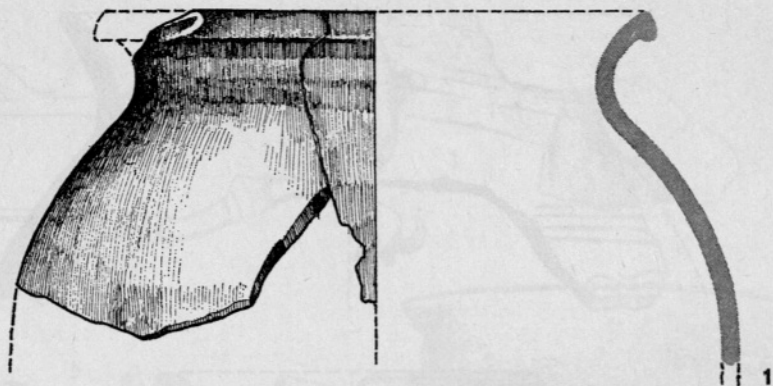
Bearing in mind the network of roads and the border position of this area, which was under the administration of the province of Noricum, the settlement was probably one of the defence posts along the river Sotla, one which survived the fall of the empire.

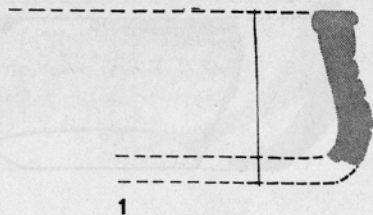
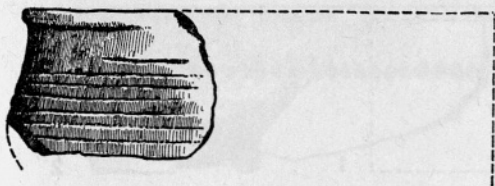

T. 1. — Pl. 1

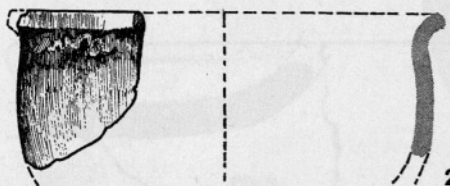

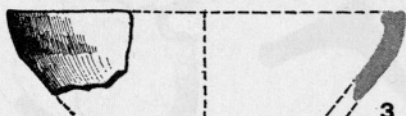

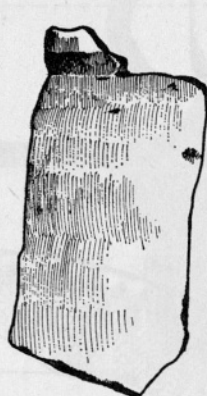
1

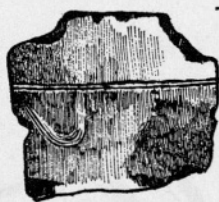
2

3

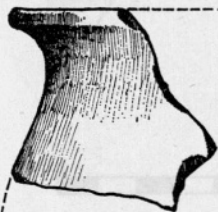
5

4

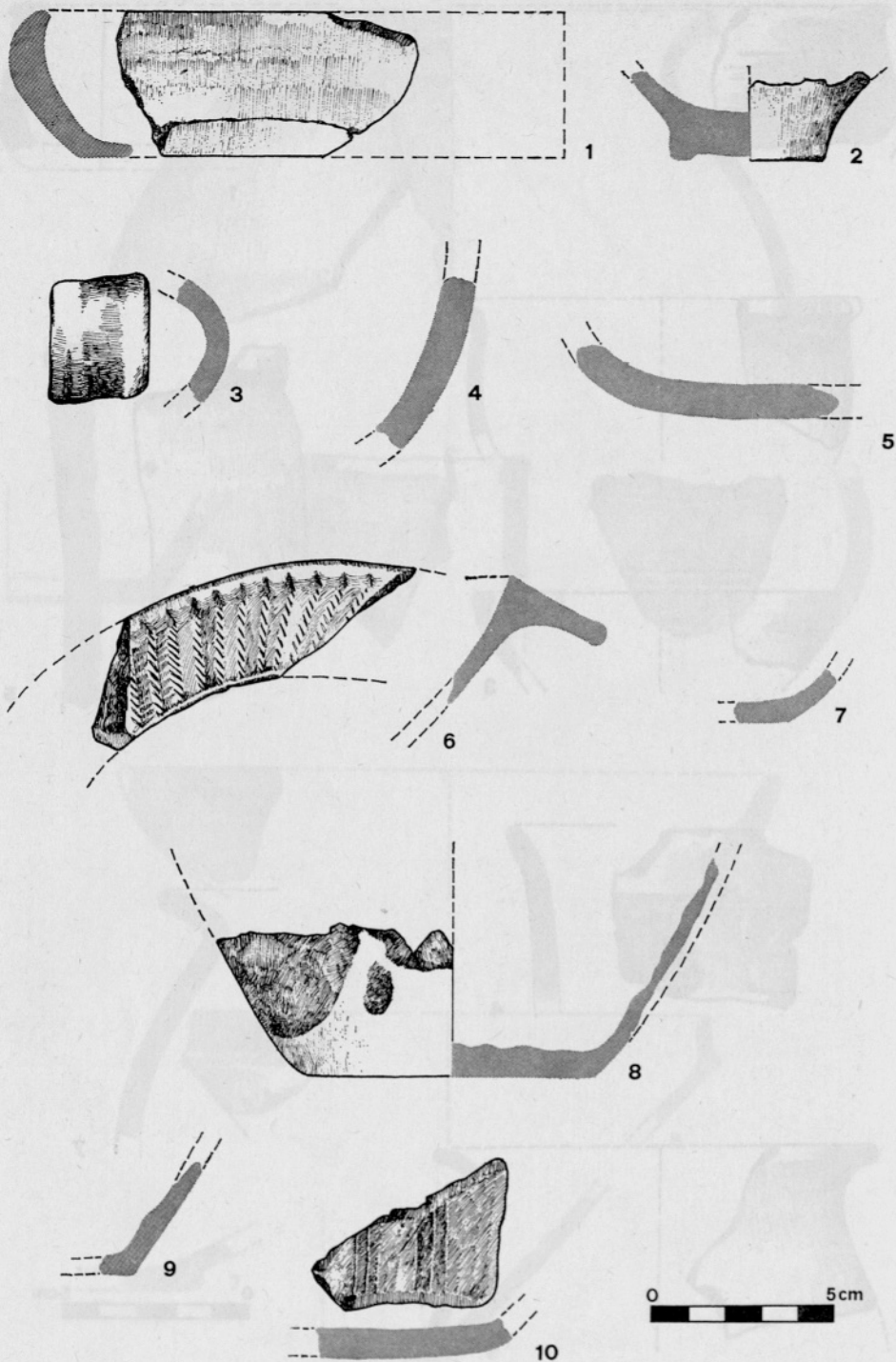

7

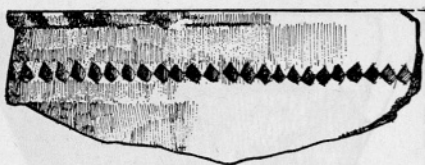

6

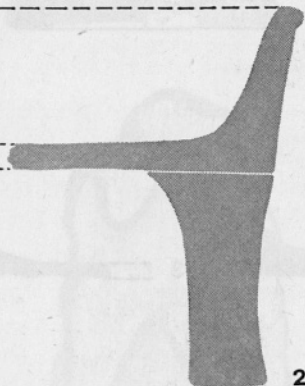
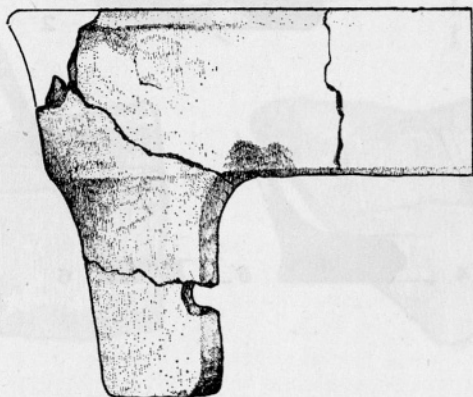

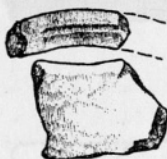
T. 6. — Pl. 6

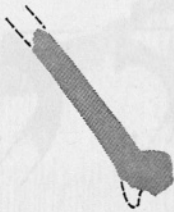
1

2

4

3

5

